

Міністерство освіти та науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет психології та соціальної роботи
Кафедра дошкільної освіти

01 освіта

012 дошкільна освіта

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня «магістр»

***«Особливості розвитку творчої активності дітей
6-7 років засобами художнього конструювання»***

студентки **Стражник Яни Віталіївни**

Науковий керівник: Матвієнко Світлана Іванівна,
канд. пед. наук, доцент.

Рецензенти:

Пісоцький Олександр Петрович,
канд. психол. наук, доцент.

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

м. Ніжин - 2020

Стражник Я.В. Особливості розвитку творчої активності дітей 6-7 років засобами художнього конструювання. Кваліфікаційна робота. Ніжин, 2020. 117 с.

У роботі проаналізовано проблему розвитку творчої активності дітей старшого дошкільного віку у їхніх заняттях художнім конструюванням. Ураховано специфіку даного виду художньо-продуктивної діяльності дітей, її етапність, умови організації. Виявлено та обґрунтовано критерії та показники, експериментально визначено рівні розвиненості творчої активності у дітей 6-7 років у процесі занять художнім конструюванням. Визначено експериментальним шляхом та обґрунтовано чинники впливу на ефективність розвитку у дітей творчої активності, що було ураховано при визначенні та експериментальній перевірці організаційно-педагогічних умов формування даної особистісної якості у дошкільників 6-7 років.

Ключові слова: творча активність, творчість, активність особистості, базова якість особистості, художньо-продуктивна діяльність, конструювання, художнє конструювання, діти старшого дошкільного віку.

Strazhnik Ya.V. Features of development of creative activity of children of 6-7 years by means of art designing. Qualification work. Nizhyn, 2020. 117 p.

The problem of development of creative activity of children of senior preschool age in their occupations by art designing is analyzed in the work. The specifics of this type of artistic and productive activity of children, its stages, conditions of organization are taken into account. Criteria and indicators have been identified and substantiated, the levels of development of creative activity in children 6-7 years old in the process of artistic design classes have been experimentally determined. The factors influencing the effectiveness of children's creative activity development were determined experimentally and substantiated, which was taken into account when determining and experimentally testing the organizational and pedagogical conditions for the formation of this personal quality in preschoolers 6-7 years.

Key words: creative activity, creativity, activity of the person, basic quality of the person, art-productive activity, designing, art designing, children of senior preschool age.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	11
1.1. Творча активність як психолого-педагогічна проблема	11
1.2. Специфіка формування творчої активності у період старшого дошкільного дитинства	16
1.3. Педагогічний потенціал художнього конструювання з розвитку творчої активності у дітей 6-7 років.	21
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	27
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО- ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ 6-7 РОКІВ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОГО КОНСТРУЮВАННЯ	29
2.1. Критерії та показники сформованості творчої активності дітей 6-7 років в заняттях художнім конструюванням	29
2.2. Методика та результати дослідження рівнів сформованості творчої активності старших дошкільників засобами художнього конструювання	33
2.3. Чинники впливу на формування у дітей 6-7 років творчої активності засобами художнього конструювання	43
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	48

РОЗДІЛ 3. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ 6-7 РОКІВ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОГО КОНСТРУЮВАННЯ	50
3.1. Обґрунтування принципів та організаційно-педагогічних умов формування у старших дошкільників творчої активності в художньому конструюванні	50
3.2. Характеристика системи роботи з перевірки організаційно-педагогічних умов формування у дітей 6-7 років творчої активності засобами художнього конструювання	64
3.3. Оцінка ефективності організаційно-педагогічних умов формування у дітей старшого дошкільного віку творчої активності засобами художнього конструювання	72
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	76
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	83
ДОДАТКИ	90

ВСТУП

Актуальність дослідження. Перетворення у всіх сферах суспільства, прискорення темпів науково-технічного та соціального прогресу актуалізують потребу в людях ініціативних, творчих, незалежних від штампів і стереотипів мислення. Разом з тим креативний потенціал особистості не формується сам по собі, спонтанно; розвиток його має бути перманентним і починатися вже з перших днів життя дитини.

Творча активність дитини характеризується дослідниками у тісному взаємозв'язку з його пізнавальними можливостями (С.В. Гусарова, П.Р. Морозова, В.Д.Шадриков, Г.І. Щукіна, В.С. Юркевич), з рівнем мислення і розумовим розвитком (Л.О. Венгер, Л.В. Занков, В.Т. Кудрявцев, Н.С. Лейтес, М.М. Поддьяков, О.К. Тихомиров). Продуктивна уява, що становить основу творчої діяльності, розглядається як центральне психічне новоутворення дошкільного віку (Л.С. Виготський), як важливий показник особистісної готовності дитини до навчання в школі (В.В. Давидов, О.М. Дяченко, А.І. Кирилова, Є.Є. Сапогова та ін). У даний час виконаний ряд дисертаційних робіт, присвячених проблемі творчої активності дітей (В.А. Одинцова, Ю.М. Рюміна, О.В. Цапліна, О.М. Шипілов, М.І. Щередіна). Зазначені автори формують визначення творчої активності, розкривають її структуру й особливості.

Старший дошкільний вік є сензитивним періодом для розвитку творчих задатків і здібностей дитини (А.Я. Дудецкий, О.М. Дяченко, Є.А. Лустина, Б.М. Теплов), що проявляється в становленні провідних, визначальних підстав для його психіки (цінностей, особистісних відносин, спілкування, діяльності тощо) (Т.В. Алієва, Н.І. Непомняща, Л.О. Парамонова). Неминує значення старшого дошкільного віку, на думку О.В. Запорожця, пов'язано з тим, що когнітивні структури, засвоєні дітьми на даному життєвому етапі, сформують «золотий фундамент» зрілої особистості. Розвиток творчої активності старших дошкільників відбувається в умовах тієї чи іншої

діяльності під час оволодіння суспільно виробленими її засобами (Б.Г. Ананьєв, С.Л. Рубінштейн, М.М. Скаткін). Однак найкращим чином цьому сприяє практична діяльність дітей, у тому числі заняття зображувальною діяльністю та художньою працею (Є.Я. Беляєва, Н.М. Конишева, Л.В. Куцакова, Л.А. Пантелєєва, Д.Р. Сергєєва та ін.).

У зв'язку з цим виникає актуальна необхідність у здійсненні теоретико-експериментальних досліджень, спрямованих на розробку інноваційних форм, засобів, методів навчання дошкільнят, які в значній мірі дозволять розвинути їх творчу активність, забезпечать можливість для багатопланового варіювання і застосування складної системи фактів, отриманих з різних областей наукового знання.

Ефективним засобом розвитку у дітей художньо-творчих здібностей, на думку Н.О. Ветлугіної, Т.Г. Казакової, Т.С. Комарової, Г.М. Пантелєєва, Є.А. Фльориної та ін., є художнє конструювання, яке ототожнюється з дитячим дизайном, хоча, стосовно дітей старшого дошкільного віку, більшою мірою пов'язано з конструювальною діяльністю.

Вивчення літератури показало, що на сьогодні виконано незначну кількість експериментальних робіт стосовно використання елементів художнього конструювання у роботі з дошкільниками не в прикладному значенні, а, перш за все, – щодо розвитку в них творчої активності. Аналіз матеріалів досліджень вказує на існування об'єктивного протиріччя між високим виховно-освітнім потенціалом художнього конструювання для розвитку творчої активності дошкільнят та недостатньою розробленістю даної проблеми. Таким чином, суперечністю між соціальною значущістю проблеми розвитку творчої активності старших дошкільників засобами художнього конструювання й відсутністю теоретично обґрунтованих умов і педагогічних засобів його реалізації визначається **актуальність даного дослідження.**

Метою дослідження є виявлення, обґрунтування та перевірка організаційно-педагогічних умов формування в дітей старшого дошкільного

віку творчої активності засобами художнього конструювання.

Завдання дослідження:

1. Розкрити теоретичні основи проблеми творчої активності та обґрунтувати даний процес стосовно дітей 6-7 років.
2. Визначити потенціал художнього конструювання щодо розвитку творчої активності у старших дошкільників.
3. Розробити критерії, показники та визначити рівні сформованості творчої активності у дітей 6-7 років засобами художнього конструювання.
4. Дослідити стан практики закладу дошкільної освіти щодо ефективності проведення роботи з розвитку творчої активності у дітей старшого дошкільного віку у процесі їхніх занять художнім конструюванням.
5. Створити експериментальну програму з формування творчої активності в дітей старшого дошкільного віку засобами художнього конструювання та надати результати її запровадження.

Об'єкт дослідження – процес розвитку творчої активності у дітей 6-7 років.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови розвитку творчої активності у дітей старшого дошкільного віку у процесі їхніх занять художнім конструюванням.

Гіпотеза дослідження полягала в тому, що процес розвитку творчої активності в дітей старшого дошкільного віку в їхніх заняттях художнім конструюванням буде більш ефективним, якщо будуть реалізовані наступні умови:

- 1) використання потенціалу занять з художньої праці щодо розвитку творчої активності у дітей старшого дошкільного віку в художньому конструюванні;
- 2) забезпечення загальних методичних основ організації дитячого художнього конструювання;
- 3) створення предметно-розвивального середовища для занять

старших дошкільників художнім конструюванням щодо розвитку у них творчої активності.

На теоретичному рівні завдання дослідження вирішувались за допомогою **методів**:

теоретичних: аналіз педагогічної, психологічної, мистецтвознавчої та науково-методичної літератури, сучасної педагогічної періодики з дошкільного виховання, історико-логічний, класифікація, конкретизація наукової інформації.

емпіричних: індивідуальна та колективна бесіди з дітьми; спостереження за педагогічною діяльністю вихователя; три методики, запропоновані дослідниками Ю.М. Рюміною та О.М. Дяченко; анкетування вихователів; аналіз робіт дітей, обстеження матеріальної бази старшої групи ЗДО; спостереження за характером і специфікою занять дітей художнім конструюванням; тест П. Торренса «Вивчення гнучкості побудови графічного образу»; методика «Моделювання експериментальних ситуацій» (В.У. Кузьменко).

Педагогічний експеримент(констатувальний, формувальний, контрольний етапи).

Метод статистичної обробки емпіричних результатів.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає в:

- 1) теоретично обґрунтовано проблему розвитку творчої активності старших дошкільників засобами художнього конструювання;
- 2) розкрито психолого-педагогічні основи розвитку творчої активності стосовно дітей старшого дошкільного віку;
- 3) проаналізовано роль художнього конструювання як засобу розвитку творчої активності дітей 6-7 років;
- 4) визначено критерії, показники та рівні розвиненості творчої активності старших дошкільників засобами художнього конструювання;
- 5) обґрунтовано теоретично та перевірено в процесі дослідно-експериментальної роботи організаційно-педагогічні умови, що

сприяють розвиткові творчої активності дітей старшого дошкільного віку в художньому конструюванні.

Практичне значення дослідження визначається можливістю використання матеріалів теоретичної та емпіричної частин дослідження у різних формах методичної роботи з педагогічним персоналом ЗДО з проблеми розвитку творчості в дітей дошкільного віку.

Дослідно-експериментальна база. Дослідження здійснювалось протягом 2019-2020 р. на базі закладу дошкільної освіти №1, м. Ніжина. Дослідженням було охоплено 30 дітей 6-7 років та 14 вихователів.

Упровадження результатів дослідження здійснювалося через:

- 1) *Участь у:* IV Міжнародній науково-практичній конференції для молодих науковців «Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення», НДУ імені Миколи Гоголя, 30 квітня 2020 р.
- 2) Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів та молодих вчених «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір». Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради (14 травня 2020 р.)

Друктез:

1. «Сутність поняття «творча активність дошкільника» // матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції для молодих науковців «Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення», НДУ імені Миколи Гоголя, 30 квітня 2020 року;

2. «Експериментальне вивчення рівнів розвитку творчої активності старших дошкільників засобами художнього конструювання» //матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених «Освітні та культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір». Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради (14 травня 2020 р.).

Структура дослідження: кваліфікаційна робота складається зі змісту, вступу, трьох розділів із підрозділами, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 103 сторінки, з них – 77 сторінок основного тексту. Список використаних джерел охоплює 7 сторінок – 72 позиції. Кваліфікаційна робота містить 7 таблиць та 10 додатків на 13 аркушах.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Творча активність як психолого-педагогічна проблема

Аналіз літератури з проблеми творчості, творчої активності показав, що різні аспекти висвітлюються в працях філософів (М.О. Бердяєв, Р.Р. Гиргинов, Г.А. Давидов, М.С. Каган, І. Кант, В.С. Соловйов, А.Г. Спіркін, А.Т. Шумилін), психологів (К.А. Абульханова-Славська, К.С. Виготський, Д.Б. Богоявленська, А.М. Матюшкін, В.А. Моляко, Нгуєн Тхі Кім Ань, М.М. Поддьяков, Я.А. Пономарьов, С.Л. Рубінштейн, І.В. Страхів), педагогів (М.А. Данилов, А.Є. Дмитрієв, Т.Г. Казакова, Т.С. Комарова, І.О. Ликова, П.І. Підкасистий, О.П. Радинова, Ю.М. Рюміна, М.П. Сакулина, Є.А. Фльоріна).

Як виявив аналіз філософської та психологічної літератури, довгий час здатність до творчості співвідносилася з розумовими здібностями. Однак не завжди два цих показника є взаємопов'язаними між собою. За кордоном це було усвідомлено лише на початку 1960-х років після експериментальних робіт американських психологів Дж. Гетцельса та П. Джексона визнали неможливість вимірювання творчого потенціалу людини за допомогою так званого коефіцієнта інтелекту. Тести на креативність також не дали належного результату.

Вивчення сучасних досліджень з проблеми творчості показало, що вченими (Г.Г. Григор'єва, В.П. Моляко, О.С. Жукова та ін.) виділено *чотири напрями* до трактування поняття «творчість» [14]. У *першому напрямку* творчі здібності визначаються рівнем інтелектуального розвитку (Л.А. Венгер, Н.Є. Веракса, О.М. Дяченко, В.Т. Кудрявцев, Н.С. Лейтес, М.М. Поддьяков, О.К. Тихомиров). Видатний психолог Л.А. Венгер та його учні розглядають творчі здібності як одну із складових обдарованості, поряд з

пізнавальними здібностями, визначають їх як розвинена уява, оцінюючи по оригінальності та складності продукту. Пізнавальна активність в їх розумінні також є складової обдарованості, поряд з іншими компонентами, але не визначає її прояв[7, с. 43].

У *другому напрямку* творчість розглядається як креативність, як виявлення нового, постановка та рішення проблем (Дж. Гілфорд, А.М. Матюшкін, П. Торренс). У концепції А.М. Матюшкіна [42], що використовував для дослідження здібностей тести на креативність, процес творчості являє собою форму вирішення проблеми, виявлення прихованих явно не заданих елементів відносин. Рішення проблемної ситуації розглядається тут як кінцевий акт творчості. У *третьому напрямку* творчість визначається як загальна здатність перетворення минулого досвіду. В даному напрямку творчість протиставляється діяльності і зводиться до активності несвідомого (В.Н. Дружинін, Я.А. Пономарьов).

У *четвертому напрямку* творчі здібності розуміються як інтегральна якість особистості, що об'єднує інтелектуальні та особистісні компоненти (Д.Б. Богоявленська, В.Д. Шадриков) [6;]. В основі творчості, на думку В.Д. Шадрикова, лежить особлива категорія здібностей – духовні здібності, які являють собою цілісну сутність, «інтегральний прояв інтелекту і духовності людини». Безсумнівно, у даний час встановилося величезна кількість підходів до трактування поняття «творчість». Однак, незважаючи на все їх різноманіття, єдиного науково обґрунтованого визначення творчості нами не виявлено. Швидше за все, це обумовлено міждисциплінарним статусом категорії, в силу чого і виявляється наявність різних смислових контекстів даного поняття в окремих галузях наукового знання [72, с. 57].

Можна погодитися з твердженням А.С. Белькової, що в науці немає смислової диференціації поняття творчості, а існує багатоманітність його значень – це: *сфери особистості, процес діяльності та його результат* [2, с.18]. Синонімами творчості часто виступають такі поняття, як творча

діяльність, продуктивна діяльність, творче (продуктивне) мислення, творча активність, творча уява.

Як правило, у всіх визначеннях творчості (Н.О. Ветлугина, Р.Р. Григор'єва, Т.Г. Казакова, К.С. Коршунова, В.А. Левін, В.А. Моляко, Л.А. Парамонова та ін.) зазначається, що це діяльність, в результаті якої створюється новий, оригінальний продукт, що має суспільне значення. Це може бути і нове знання, і предмет, і твір мистецтва, і спосіб діяльності, і т.п. Для аргументації цієї позиції наведемо приклади найбільш часто використовуваних визначень творчості. Творчість, за Е. Галямовою, – це найвища форма активності та самостійної діяльності людини, що володіє об'єктивною (кінцевий продукт) і суб'єктивною (сам процес творчості) сторонам [12, с. 6].

Творчість – певна діяльність, яка створює нові оригінальні предмети, що мають суспільне значення. Складний процес пізнання та образного відображення навколишньої дійсності [15, с. 33].

За К.С. Станіславським, творчість – це напруження всіх духовних сил людини, включаючи точність спостереження за явищами, вибіркове запам'ятовування істотного і волю, що реалізується у постійному пошуку відповіді на поставлене питання [70, с. 85].

Пронизуючи різні види діяльності, творчість забезпечує їх нову, більш високу якість. Таким чином, в основі творчості лежать різні психічні процеси, домінуючим з яких є продуктивне (нетривіальне) мислення (А.Я. Дудецкий, З.І. Калмикова, С. Л. Рубінштейн, М.Г. Ярошевський).

Важливим для розуміння природи творчості є питання про критерії, за якими діяльність повинна оцінюватися як творча. Виходячи з аналізу філософських, психолого-педагогічних джерел виявлені наступні групи критеріїв творчості: 1) принципова новизна (з позиції культури); 2) соціальна значимість (оцінювана як благо для людства); 3) ступінь досконалості речі (майстерність виконання) [2; 3; 7; 11; 15; 18; 20; 23; 35].

І.П. Калошина виділяє ще один критерій (або момент) творчої діяльності – розробка суб'єктом на усвідомлюваному чи неусвідомлюваному рівнях нових для себе знань в якості орієнтовної основи для подальшого пошуку способу розв'язання задачі. Даний критерій вводиться на основі теорії поетапного формування розумових дій П.Я. Гальперіна, вивчав орієнтовну діяльність людини [23, с. 45].

У дослідженні І.П. Калошиної також виділяються компоненти творчої діяльності: мета діяльності (образ кінцевого продукту), предмет діяльності, знаряддя діяльності і продукт діяльності [16]. Вивчення проблеми творчості виявило, що близьким і тісно пов'язаним з поняттям творчості є поняття активності. Обидва вони взаємодоповнюють один одного і відображають ставлення людини до світу і його можливість виходити за межі заданого. Отже, все сказане про творчість може бути віднесено і до творчої активності [там само].

А.М. Матюшкін, застосувавши виявлені компоненти трудової діяльності до творчості, виділив в її структурі такі взаємопов'язані компоненти: мета дії, способи дії, умови дії [42, с. 47]. Однак, на наш погляд, категорія активності є більш широкою за змістом, ніж творча активність. Творчість вже передбачає наявність активності (С.Л. Рубінштейн) [62, с. 17], активність же в свою чергу проявляється в енергійній, інтенсивній діяльності, в праці, навчанні, громадському житті, різних видах творчості, іграх, спорті тощо (В.А. Роменець) [60, с. 59].

Д.Б. Богоявленська [3] розуміє під творчістю інтелектуальну активність, яка об'єднує всі види творчої діяльності людини (наукове, технічне, художнє, прикладна творчість). Критикуючи погляд на активність як діяльність та «міри взаємодії», Д.Б. Богоявленська пояснює, що активність – це «інтегральна властивість особистості. Воно забезпечує можливість виходити за межі заданої ситуації, діяти за межами вимог ситуації, тобто дозволяє вийти за рамки зовні доцільної діяльності та здійснити власне ціле покладання» [3, с. 10]. Рядом авторів активність ототожнюється з діяльним ставленням людини до світу, його здатністю виробляти суспільно значимі

перетворення матеріального та духовного середовища на основі засвоєння досвіду людства; проявляється у творчій діяльності, вольових актах, спілкуванні [25].

У педагогічній науці «активність» тлумачиться як принцип навчання. М.А. Данилов термін «активність» вживає як синонім творчої активності, виділяючи при цьому лише різні рівні її прояву: активність засвоєння (відтворююча активність), пізнавальна і практична активності. Він зазначає, що активність дітей – це жива енергійна діяльність, спрямована на виконання отриманого завдання. Ступінь їх активності залежить від того, наскільки ясно усвідомлена ними завдання. Пізнавальна і практична активності виявляються в сприйнятті і «переробки» пояснюване педагогом матеріалу, в пошуках правильної відповіді або рішення задачі і в інших розумових і фізичних зусиль. М.А. Данилов зазначає, що найбільш цінні результати досягаються тоді, коли виховання пізнавальної і практичної активності дітей поєднується з розвитком їх самостійності [10, с. 34].

Дослідники Г.В. Сухорукова, О.О. Дронова та ін., надаючи методичку навчання дошкільників образотворчій діяльності, розглядають загальні позиції художньої творчості дошкільників. Автори більшою мірою приділяють увагу розвитку дитячої творчості в такому виді зображувальної діяльності, як малювання, проте конструювання не достатньою не розглядається ними стосовно можливостей розвитку творчості дітей [37].

Ми погоджуємося з доцільністю визначеними Г.В. Сухоруковою, О.О. Дроновою та ін. авторами провідними чинниками впливу на художню творчість дітей, серед яких:

- художні заняття дітей (на них формуються способи самостійних дій);
- художні враження (розвивають здібність до самостійного відображення в художній формі навколишньої дійсності);
- обладнання, посібники (стимулюють дітей до пошуків засобів вираження свого ставлення до навколишнього світу) [37, с. 121-125].

На нашу думку, *творча активність* – це інтегральна якість особистості, виявляє і проявляє себе у продуктивній діяльності. Вона характеризується вмінням (і бажанням) дитини самотійно, ініціативно шукати і засвоювати необхідні знання і вміння, застосовувати їх у нових нестандартних ситуаціях; вирішувати постійно ускладнюються завдання, а також здатністю дитини ставити мету, пропонуючи самі несподівані, оригінальні способи її реалізації.

Творча активність дитини старшого дошкільного віку є якістю особистості, що визначається з урахуванням вікових особливостей дитини щодо можливостей засвоєння нових творчих ідей і технологій і перенесення їх в різні життєві або творчі ситуації.

Таким чином, як видно з проведеного аналізу літератури, творча активність вивчалася з різних позицій (філософами, психологами, педагогами). Можна зазначити, що в науці є безліч різних точок зору на творчу активність. У всіх них простежуються наступні загальні позиції: розуміння творчої активності як складного інтегральної якості особистості; визнання важливості самотійності, ініціативи суб'єкта; заохочення проявів неповторності, індивідуальності, прагнення до відкриття нового, оригінального.

1.2. Специфіка формування творчої активності у період старшого дошкільного дитинства

Дитяча творчість унікальна не лише за своєю природою, але й з огляду на можливість освітнього впливу на внутрішній світ дитини. У ній містяться важливі передумови, які дозволяють дошкільнику самотійно виходити за межі знань і умінь, отриманих від дорослих, створювати новий і оригінальний продукт – модель, малюнок, казку, іграшку тощо (А.В. Петровський). Н.О. Ветлугіна вважала, що, відкриваючи нове для себе,

дитина одночасно відкриває дорослим нове про себе, і тому ставлення до дитячої творчості має бути педагогічним [5].

Якщо з позиції об'єктивної новизни аналізувати дитячу творчість, то в ній можна виділити особливі соціальної значущості та оригінальності. Стосовно до старшого дошкільного віку можна говорити лише про суб'єктивну сторону (цінність) даного явища. Таким чином, ми услід за дослідниками (Н.О. Ветлугіна, Р.Р. Григор'єва, Т.Г. Казакова, Є.Є. Кравцова, Є.А. Фльоріна та ін) відзначаємо: дитяча творчість визначається не кінцевим результатом, а його освітнім впливом на розвиток дитини, а також самим процесом творення і емоціями, що відчують дошкільники момент діяльності. «Дитина не відкриває нічого нового для світу дорослих, але вона робить значні відкриття для себе» [5, с. 46].

Вітчизняні психологи та педагоги (Л.С. Виготський, В.В. Давидов, А.Я. Дудецький, О.В. Запорожець, М.М. Поддьяков, М.П. Сакулина, Є.А. Фльоріна та ін.) довели, що творчі можливості дітей виявляються вже в дошкільному віці й розвиток їх відбувається не спонтанно, а в результаті освоєння способів діяльності у процесі спеціально організованого навчання. Т.С. Комарова, ґрунтуючись на багаторічній роботі з дітьми, констатує: «Навчання не перешкоджає розвитку творчості, а навпаки сприяє її становленню, розвитку. Не освоївши на заняттях під керівництвом педагогів необхідних знань, умінь і навичок, не отримавши досить виразних уявлень для своєї діяльності, дитина відчуває себе безпорадною, змушеною робити не те, що задумала, а те, що виходить» [20, с. 45].

Можливості розвитку дитячої творчості вивчалися в різних видах діяльності: музичної, рухової, ігрової, літературної, образотворчої тощо (Н.О. Ветлугіна, В.Я. Воронова, І.Л. Держинська, Т.Г. Казакова, А.В. Кенеман, В.А. Левін, Г.В. Павленко, О.П. Радинова, Н.П. Сакулина, Т.А. Семенова, О.С. Ушакова та ін.). У працях А.Є. Дмитрієва, З.І. Калмикової, Б.І. Коротяєва, І.Я. Лернера, В.А. Ситарова та ін. аналізується співвідношення репродуктивної і творчої видів діяльності.

Важливим в аспекті розглянутої нами проблеми є питання про *особливості* дитячої творчої активності. Ними є наступні:

- 1) творча активність дошкільника виявляється не тільки в грі або в якому-небудь окремому виді діяльності, а в безлічі її різноманітності та, перш за все, у поведінці.
- 2) дитині п'яти-семи років властива цікавість, постійні запитання до дорослого, широта інтересів, стійка мотивація досягнень, розвинена увага.

Як складне інтегральна якість особистості творча активність старших дошкільників являє собою стійку *систему* включених в неї *підструктур: мотиваційного, когнітивного і практико орієнтованого компонентів*, а не зводиться до окремо взятих, що її утворюють. Компоненти, складові творчої активності, перебувають у тісному зв'язку, оскільки зміна одного з них призводить до зміни інших.

Дослідники приходять до висновку, що в онтогенезі процес розвитку творчої активності починається саме з *мотиваційного компонента*, з нашої точки зору, творчі здібності дитини можуть бути розвинені тільки по цій лінії, а не шляхом підвищення продуктивності. Цей компонент дуже важливий у нашому дослідженні, оскільки від правильної установки на працю (у нашому дослідженні – на художньо-конструктивну діяльність) залежить як сам процес, так і його результат. Поведінка дитини спонукається різними потребами і мотивами, сукупність яких стійко характеризує її особистість, формує та утворює мотиваційну сферу.

Мотиваційний компонент вивчався багатьма дослідниками, які розглядали його як системоутворюючий елемент у творчості, оскільки цей компонент не тільки надає творчій діяльності дитини особисту значимість, але і регулює її на всіх етапах здійснення. З цього випливає, що особливо важливим у розвитку дошкільника є те, які саме мотиви стануть для нього провідними. Саме вони визначають спрямованість поведінки дитини, наявність або відсутність у неї творчої активності [34].

Виходячи з цього, для виявлення рівня розвитку творчої активності в процесі художньо-продуктивної діяльності були визначено критерії, що характеризують ступінь сформованості мотиваційного, когнітивного і практико-орієнтованого компонентів творчої активності дітей старшого дошкільного віку.

Так, мотиваційний компонент розвитку творчої активності старших дошкільників включає такі показники:

- 1) стійкий пізнавальний інтерес до творчої праці;
- 2) захопленість дитини творчою трудовою діяльністю;
- 3) цілепокладання творчої ручної праці.

Захопленість дошкільника творчою трудовою діяльністю характеризується, передусім, наявністю позитивних *емоцій*, пов'язаних з можливістю дитини проявити свою індивідуальність, самотність в продуктивних видах діяльності. Позитивні емоції, почуття задоволення, радості відкриття викликаються повноцінної розумової діяльністю і посилюються, зміцнюються в процесі інтелектуальної і творчої діяльності. Прагнення до пізнання тому й зміцнюється, що разом з ним включається механізм «позитивних» емоцій [16, с. 72]. Це обумовлено тим, що саме емоційність є важливим мотивом і показником творчої активності. «Почуття подиву, яке завжди супроводжує сприйняття чого-небудь несподіваного і малоімовірного, часто служить суб'єктивною ознакою новизни результату» [там само].

Побачивши яскравий, незвичайний предмет, дитина одразу намагається відобразити його у своїй діяльності. Позитивні емоції, виявлені в процесі діяльності, відображають ступінь зацікавленості дитини. І, нарешті, третій, вищий рівень прояву творчої активності – рівень цілеспрямованої пізнавальної діяльності. Потреба в пізнанні на цьому рівні опосередковується соціально значущими цілями.

В.С. Мухіна зазначає, що активність дошкільнят може носити суспільно значимий характер. Основним мотивом творчої трудової діяльності служить прагнення принести користь. Задоволення, радість

залишаються, але тепер вони не стихійні, а пов'язані з кінцевою метою. Пізнавальна діяльність у цьому випадку об'єктивно має соціально корисний результат, але суб'єктивно ця діяльність має бути радістю і необхідністю. Так як пізнавальна потреба на своєму вищому рівні стає більш соціалізованою, пов'язаною з потребами, то природно збільшується роль «зовнішніх» факторів (орієнтація на результат, на конкретне досягнення, жага успіху, самоствердження). Творча активність, керуючись пізнавальною потребою, має свої конкретні цілі, своє коло планованих за результатом дій.

Наступним у структурі творчої активності старших дошкільників в ручному праці ми виділяємо *когнітивний* компонент. Загальновизнано, що можливість дошкільників до творчої самореалізації, самовираження детермінована їх знаннями (та уявленнями), які представники когнітивної психології зазвичай трактують як *інформованість*. Вчені довели, що в основі творчої діяльності дитини лежить ієрархічно організована система знань, так звана когнітивна структура. З позиції когнітивної психології ефективно навчання можливе лише тоді, коли новий матеріал, пов'язаний з уже наявними знаннями і вміннями, включається в існуючу когнітивну структуру (Д.П. Озбел, Дж. Брунер) [29].

З цього випливає, що когнітивний компонент, який включає систему різноманітних знань і уявлень, дозволяє значно розширити кругозір дітей старшого дошкільного віку та підготувати їх до самостійного, активного пошуку та застосування отриманої інформації в різних видах творчої продуктивної діяльності.

Практико-орієнтований компонент пов'язаний з безпосередньою реалізацією наміченого плану, перенесенням сформованих знань, уявлень, способів діяльності у художньо-творчу діяльність. Причому завдання дитини полягає не в механічному копіюванні пропонованого зразка дії, а в інтегруванні раніше засвоєних способів діяльності, технічному і економічному удосконаленні конструкції виробу, оригінальності його оформлення, оздоблення. Даний компонент поряд з навичками,

елементарними вміннями включає вміння більш складні, орієнтовані на активне творче освоєння й перетворення навколишньої дійсності.

Таким чином, особливостями творчої активності старших дошкільників є виявлення її не тільки в грі або в якому-небудь окремому виді діяльності, а в безлічі її різноманітності та, перш за все, у поведінці. Вікові особливості дитини п'яти-семи років характеризують наявність цікавості, постійних запитань до дорослого, широти інтересів, стійкої мотивації досягнень, розвиненої уяви. На основі вивчення наукових джерел нами були виявлені критерії та показники сформованості творчої активності старших дошкільників у процесі художнього конструювання (мотиваційний, когнітивний, практико-орієнтований).

1.3. Педагогічний потенціал художнього конструювання з розвитку творчої активності у дітей 6-7 років

За визначенням енциклопедичного довідника, *художнє конструювання* або *дизайн* є своєрідним методом проектування предметного середовища [12, с.124]. Дитяча художня діяльність як мистецький феномен вивчалися дослідниками другої половини 20 ст. Е. Белкіною, Т. Дороною, Є. Ігнат'євим, Т.Г. Козаковою, Т.С. Комаровою, В.П. Котляром, В.С. Мухіною, Г.І. Підкурманною, М.П. Сакуліною, Є.А. Фльоріною та ін. Дослідження останніх років свідчать, що конструювання є не тільки творчою діяльністю, а й універсальною розумовою здатністю, що виявляється в різних видах діяльності (зображувальній, ігровій, мовленнєвій тощо) і спрямована на створення нового – малюнків, сюжетів текстів, макетів, проектів, моделей тощо (Л.А. Парамонова, І.Е. Пашиліте).

Специфіка художнього конструювання полягає у єдності утилітарного й естетичного (корисності, доцільності й художньої виразності речей, що створюються) та у створенні нових конструктивних і художньо-декоративних

підходів та рішень. Художнє конструювання залучає особистість до творчої діяльності із засвоєння об'єктів конструктивної творчості. Ця діяльність вважається декоративною, художньо-ужитковою, оскільки у процесі роботи дитина враховує естетичні характеристики матеріалів на основі набутих знань, уявлень, практичного досвіду.

З'ясування теоретичних основ художнього конструювання (як різновиду художньої діяльності), що можуть також використовуватися у практиці роботи з дітьми старшого дошкільного віку є важливим для нашого дослідження. Досить часто термін «художнє конструювання» використовують у практиці українського дошкільного виховання замість терміну «художня праця».

Дослідники О.І. Гедвілло та О.В. Федосюткіна пов'язують художньо-конструктивну діяльність дітей із дизайнерською саме через заняття художньою працею. На думку дослідників, рушійною силою творчого процесу (але ще не творчого мислення) дитини у період старшого дошкільного дитинства є наочно-дійовий характер означеного психічного процесу. Дошкільник не тільки має велику потребу в нових естетичних враженнях, але й необхідність в наявності засобів реалізації образів, що надає уява [8, с.141].

Важливою для нашого дослідження є наукова праця Л.А. Парамонової «Теорія та методика творчого конструювання в дитячому садку», в якій запропоновано систему формування в дітей діяльності конструювання, розглянуто новітні концепції розвитку творчості; особливості дитячої творчості та дитячого конструювання; вибудовано нову стратегію формування конструювання як діяльності дійсно творчої, такої, що розвивається й розвиває [27, с.4-5].

Л.А. Парамонова зазначає, що існують такі види конструювання:

1. *Технічне конструювання*, коли діти відображають реально існуючі об'єкти, а також придумують конструкції по асоціації з образами казок та фільмів. До цього типу конструювання відносяться конструювання з

будівельного матеріалу, з деталей конструктора, які мають різний характер кріплення, з крупно габаритних модульних блоків.

2. *Комп'ютерне конструювання*, яке тільки поширюється серед дітей як користувачів сучасних інформаційних засобів.

3. *Художнє конструювання*, в якому діти, створюючи образи, не тільки (й не стільки) передають структуру виробу, але й висловлюють своє відношення до нього, надають характер твору. Часто діти «порушують» пропорції, колір, фактуру, форму з тим, щоб виразити більш яскраво образ: веселий клоун, худий вовк-неборак, прекрасна принцеса тощо. До художнього типу конструювання, за Л.А. Парамоновою, відносяться конструювання з паперу та з природного матеріалу [27, с.16].

Дослідниця І.М. Цюпак, на основі праці Л.А. Парамонової, аналізує художнє конструювання як елемент дизайну й розглядає найпоширеніші *форми організації* роботи дітей зі створення нових для них конструкцій виробів (дод. А).

Конструювання як вид продуктивної діяльності дітей досліджувалося науковцями в різних напрямках: види конструювання; вплив конструктивної діяльності на розвиток психічних процесів дошкільняти; умови і форми організації конструювання (А.В. Давидчук, О. Лурія, Л.А. Парамонова, М.М. Поддяков, Д.Б. Ельконін та ін.).

Виготовлення виробів з різних матеріалів (паперу, ниток, шматочків шкіри і тканини, листя, плодів рослин тощо) у повній мірі відповідає потребам, інтересам і можливостям дітей дошкільного віку. Така робота завдяки своїй доступності, високій результативності та доцільності дозволяє дитині безпосередньо реалізовувати задумане, удосконалювати, робити і бачити кінцевий продукт. Формуванню зазначених властивостей особистості можуть сприяти художньо-конструкторські знання й уміння, якими опановують діти під впливом навколишнього предметного середовища й у результаті спеціального навчання.

Головною умовою художньо-конструктивної діяльності є те, що кількість деталей, інструменти та складність завдання повинні відповідати

віку дітей та орієнтуватися на кожну окрему дитину. Сприймаючи навколишні предмети, співвідношення різних форм, сполучення кольорів, а також отримуючи відповідні знання на заняттях у дитячому садку, діти засвоюють певну систему знань про різні комбінації, засоби виразності в художньому конструюванні. Ці знання сприяють формуванню в дитини просторових уявлень, кольоросприйняття, конструкторських знань і знань про композицію. Таким чином, художньо-конструкторські знання необхідно формувати з раннього віку, тому що вони допомагають сприйняттю краси навколишнього світу й розвитку просторових уявлень.

У художньому конструюванні діти, створюючи різні образи, не лише відтворюють їх структуру, а й виражають своє ставлення до них, передають їхній естетичний характер за допомогою кольору, фактури, форм. Дослідники, які розглядали формування художніх умінь (М. Кириченко, В. Павлюк, А. Риндін та Л. Риндіна, А. Терентьев та ін.) та конструктивних умінь (Є.А. Фльоріна, З.П. Лиштван, А. Лурія, М.М. Поддьяков, Л.А. Парамонова) відмічали, що для формування і розвитку художніх умінь важливою є організація творчо-пошукової діяльності і виконання завдань з елементами проблемності, врахування індивідуальних здібностей особистості у процесі навчання.

Л.А. Парамонова, визначаючи методологічні підходи до формування конструювання як творчої діяльності, вказує на те, що «дитяче конструювання, яке традиційно вважається творчою діяльністю, насправді такою не є без спеціально організованого навчання. Формування творчого конструювання в дошкільному віці – найважливіше психолого-педагогічне завдання» [27, с.29].

У нашому дослідженні ми розглядаємо процес формування художніх і конструктивних умінь, що є уміннями спеціальними і специфічними. Кожний вид діяльності потребує певних умінь. Всі ці уміння ґрунтуються на спільних психічних властивостях, які набувають специфічних особливостей в кожній діяльності відповідно до її змісту. Спеціальні уміння – це уміння в тій галузі

діяльності, якій навчають дітей: уміння малювати, конструювати, ліпити, вишивати та ін. Теоретичний аналіз та експериментальне дослідження дозволили визначити як доцільні специфічні і структурні компоненти художніх і конструктивних умінь.

- *Художні*: складати план-схему виготовлення виробу, розробляти ескіз декоративної композиції; добирати і поєднувати кольорові сполучення; узагальнювати і підкреслювати колір у декоративному оформленні порівняно з реальним; уміння передавати образну виразність предмету, переробляти їх на декоративні; узагальнювати образ, виражати асоціативність, стильову єдність; взаємопов'язувати матеріал, форму і декорування виробів, їх залежність від призначення; прикрашати вироби з тканин художніми швами і накладними елементами; уміння добирати засоби, необхідні для зображення художнього образу.

- *Конструктивні*: володіти технологією обробки різних матеріалів; добирати матеріали за їх властивостями в залежності від призначення і конструкції виробу; складати план послідовності виконання роботи; комбінувати форми при виготовленні виробів з паперу і картону, природного та викидного матеріалів; передавати характерні особливості форми, пропорції, розміру предметів, а також взаєморозміщення і взаємозв'язок частин; знаходити кілька рішень на одну тему, вибирати більш доцільне; враховувати зв'язок між призначенням і характером конструкції виробу; добирати способи з'єднання частин виробу.

Л.А. Парамонова відносить до *основних загальних показників творчого конструювання* як процесу діяльності та її продукту наступні:

- 1) створення «образів» (конструкцій) – їхню кількість, варіативність, новизну, оригінальність, виразність, ступінь віддаленості створюваного «образу» від висхідних даних, наділення одних й тих самих «образів» різними властивостями;
- 2) уміння будувати різні образи на одній основі;
- 3) уміння бачити ціле раніше частин;

4) інтелектуальну активність та заохоченість дітей пошуковою діяльністю, їхню емоційну включеність [27, с. 30].

Дослідники проблеми дитячого конструювання (Л.А. Пармонова, Т.Г. Козакова, І.М. Цюпак, Г.М. Пантелєєв та ін.) вказують на важливість використання в роботі проблемних творчих завдань. Постановка перед дітьми таких завдань сприяє розгортанню пошукової діяльності, що складається із практичних спроб використання різних способів рішення, аналізу умов завдання з метою знаходження найбільш адекватних способів вирішення й практичного їхнього випробування.

Таким чином, художнє конструювання розглядається як діяльність, в якій діти, створюючи різні образи, не лише відтворюють їх структуру, а й виражають своє ставлення до них, передають їхній естетичний характер за допомогою кольору, фактури, форм. У заняттях художнім конструюванням діти використовують різні види основних і декоративних матеріалів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

1. Аналіз теоретичних джерел показав наявність понять «творчість», «активність», «творча активність», які в більшості випадків вони вживаються як тотожні або взаємодоповнюючі. Разом з тим категорія активності за своїм змістом є більш широкою, ніж творча активність, так як активність проявляється не тільки у творчості, але й інтенсивної діяльності, праці, навчанні, громадському житті, грі, спорті тощо. Творчість в свою чергу вже передбачає наявність активності.

2. Поняття «творчість» і «діяльність» не рівноцінні один одному (як це представлено в більшості визначень творчості). Творчість – не вид діяльності, а її властивість, ступінь творення (В.Ф. Овчинніков). Можна стверджувати, що творчість – це вища форма вияву активності людини; складний розумовий процес, що пронизує різні види діяльності і забезпечує їх нову, більш високу якість. У результаті творчої діяльності людей створюються нові оригінальні продукти, що мають соціальну значимість. У науці немає смислової диференціації поняття творчості, а існує багатоманітність його значень – це: *сфери особистості, процес діяльності та його результат*. Синонімами творчості часто виступають такі поняття, як творча діяльність, продуктивна діяльність, творче (продуктивне) мислення, творча уява, творча активність.

3. Творча активність – це інтегральна якість особистості, виявляє і проявляє себе у продуктивній діяльності. Вона характеризується вмінням (і бажанням) дитини самостійно, ініціативно шукати і засвоювати необхідні знання і вміння, застосовувати їх у нових нестандартних ситуаціях; вирішувати постійно ускладнюються завдання, а також здатністю дитини ставити мету, пропонуючи самі несподівані, оригінальні способи її реалізації.

4. Старший дошкільний вік – сенситивний період для розвитку творчої активності дітей. Легкість спрямованого навчання та виховання дитини на даному віковому етапі забезпечується: досить швидкими темпами розвитку

його інтелектуальної сфери; вдосконаленням психофізичних можливостей організму; зростанням розуміння причинності і зниженням кількості неадекватних пояснень навколишнього; становленням провідних базисних підстав особистості (цінності особистісних відносин, спілкування, діяльності тощо); розширенням дитячого кругозору, виникненням активного інтересу до експериментування. Дитина дошкільного віку не робить значних відкриттів для оточуючих людей, але знаходить незрівнянно багато для себе особисто. Результатом її самобутньої діяльності стає те, чим вона раніше не володіла, чого не знала (нове знання, вміння, спосіб діяльності). Це дає можливість говорити про суб'єктивну сторону (цінність) дитячої творчості.

5. Художнє конструювання є видом діяльності, в якому діти, створюючи різні образи, не лише відтворюють їх структуру, а й виражають своє ставлення до них, передають їхній естетичний характер за допомогою кольору, фактури, форм. У заняттях художнім конструюванням діти використовують наступні види матеріалів: картон, папір, деревину, природний матеріал (шишки, жолуді, соломку, кору, кукурудзяні качани, кісточка персика тощо), непридатного матеріалу (катушок, коробок, пластикових побутових виробів, одноразового посуду тощо) з використанням хутра, пір'я, обрізків тканини тощо.

6. Творча активність старшого дошкільника у процесі продуктивної діяльності (на прикладі художнього конструювання) виражається в умінні, готовності дошкільника проявити свою індивідуальність, кмітливість, винахідливість на основі раніше засвоєних знань, умінь і навичок художньо-конструктивної діяльності. Це самостійне інтегрування дитиною знань і відомих способів діяльності, у результаті чого створюється новий, раніше не бувшим в арсеналі варіант вирішення практичної задачі.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО- ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ 6-7 РОКІВ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОГО КОНСТРУЮВАННЯ

2.1. Критерії та показники сформованості творчої активності дітей 6-7 років в заняттях художнім конструюванням

З метою вивчення стану проблеми, що досліджується та з урахуванням визначених нами умов нами був проведений констатувальний експеримент. Методика експерименту складалася з окремих дослідницьких процедур включала у себе два напрями роботи: з дітьми дошкільного віку та з педагогічним персоналом закладу дошкільної освіти.

Метою експерименту стало вивчення умов розвитку творчої активності у старших дошкільників віку в процесі художнього конструювання.

Завдання експерименту:

1. Розробити критерії та показники сформованості творчої активності дітей старшого дошкільного віку в процесі художнього конструювання та дібрати відповідні діагностичні методи їх перевірки.
2. У процесі експериментальної роботи визначити реальний рівень сформованості творчої активності дітей старшого дошкільного віку в процесі художнього конструювання.
3. Вивчити стан педагогічного керівництва процесом розвитку творчої активності старших дошкільників у їхніх заняттях конструюванням щодо його ефективності та визначення чинників, які впливають на даний процес.

З тим, щоб розпочати проведення експерименту, слід було розробити критерії розвиненості творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобами художнього конструювання.

Емоційний критерій. Як і будь-які заняття працею, вони повинні викликати у маляти позитивні емоції, почуття радості, задоволення від досягнутого, від очікування того результату, який передбачає дошкільників від початку створення виробу.

Естетичний відгук – прояв людини на прекрасне (красиве, привабливе), до оцінки красивих, гармонійних колірних сполучень, поєднання форм, звуків, жестів, рухів та ін. Він виникає безпосередньо в процесі сприйняття об'єкта чи явища навколишнього світу і характеризує, невелике за силою та коротке за тривалістю переживання відносин до об'єкту чи явища в цілому або окремих його властивостей, яке може бути виражене словами: подобається, не подобається, байдуже. У цьому сенсі кожен сенсорний подразник має певну емоційну значущість. Тим самим, він викликає стан задоволення чи незадоволення»[28, с. 76].

Здатність до естетичного відгуку на об'єкти та явища навколишнього світу – виявляється в умінні емоційно сприймати та відгукуватись на твори мистецтва різних жанрів. Розглядається як особистісна якість людини, здатність швидко, легко та емоційно реагувати на події, явища ін., емоційна реакція, емоційне ставлення до об'єктів та явищ навколишнього світу, творів мистецтва [там само].

Показники емоційного критерію:

- 1) естетична значущість роботи;
- 2) вияв інтересу до включення в художньо-конструктивну діяльність;
- 3) щирість та безпосередність переживань, пов'язаних із виконанням творчої роботи.

З метою перевірки емоційного критерію використовувалася методика *спостереження* за характером і специфікою занять дітей старшого дошкільного віку художнім конструюванням(дод. Б).

Мотиваційний критерій має наступні *показники*: наявність потреби в заняттях перетворювальною діяльністю, бажання виразити себе у даному видів творчої діяльності.

У роботі Н.С. Пишьевої мотиваційний компонент сформованості творчої активності дітей у їхніх заняттях ручною працею розглядається за такими критеріями, як наявність пізнавального інтересу до творчої праці, завзятість у таких заняттях, а також ціле покладання творчої праці. Науковець у визначенні таких критеріїв звертає увагу на прояв дитиною особистісного намагання виготовити самобутні, оригінальні речі [57].

В.Г. Власова розглядає мотиваційно-спонукальну складову як важливий елемент не лише в мистецькій діяльності, а й при виконанні будь-якого завдання. Вплив мотивації на продуктивність діяльності відчутний, причому успішність діяльності визначає сила мотивації. Мотив – це спонукання до діяльності, що пов'язано із задоволенням бажань, у яких виявляється активність суб'єкта. Мотив – це внутрішній потяг людини до діяльності, особисті причини, що спонукають людину до дій, вчинків, те, заради чого діяльність відбувається (якийсь привабливий для неї предмет)[9, с. 82].

Задля перевірки даних показників було дібрано наступні методи:

- 1) індивідуальна бесіда з дітьми(дод. В);
- 2) колективна бесіда з дітьми(дод. Г).

Творчо-діяльнісний критерій. Оскільки визначення творчої активності дитини відбувається у процесі художньо-перетворювальної діяльності, слід особливу увагу звернути на практичне оволодіння дітьми умінь таких основ діяльності. У дослідження Н.О. Ветлугіної, Т.С. Комарової, Н.П. Сакуліної виокремлюються наступні елементи прояву творчої діяльності (ми розглядаємо їх стосовно дітей старшої групи): естетична виваженість, складність образу, самостійність дитини, використання нею специфічних художньо-зображувальних засобів у виборі змісту роботи та способів її втілення; обсяг знань про навколишню дійсність.

При розробці показників даного критерію ми урахували думку дослідниці І.М. Білої стосовно того, що конструктивна діяльність дітей 6-7 років в контексті вияву ними оригінальності художнього образу поробки

напрямку пов'язана із своєрідністю мисленнєвих дій дитини, вияву нею незвичності підходу до проблеми, числом задумів, які пропонує дитина. На основі аналізу та узагальнення критеріїв, запропонованих такими науковцями, як Дж. П. Гілфорд, І.М. Біла, О.М. Дяченко, О.М. Матюшкін, О.І. Савенков, ми передбачили в розробці критеріїв такий, самостійність – здатність до діяльності без допомоги дорослого [1; 4-5].

Показники зазначеного критерію:

- 1) вияв самостійності задуму;
- 2) наявність оригінальних елементів або виконання завдання по-своєму;
- 3) швидкість реакцій, винахідливість у діях, гнучкість;
- 4) сформованість технічних навичок і умінь художнього конструювання.

Відповідно до цих показників було використано наступні методи:

- 1) тест П. Торренса «Вивчення гнучкості побудови графічного образу» (дод. Д).

Тест, призначений для дітей 5-9 років, було запропоновано у 1962 році американським психологом П. Торренсом. В основі цього методу – здатність будувати різні зображення на основі повторювального графічного контуру.

Оцінювання гнучкості побудови графічних образів

(за методикою П. Торренса)

Рівень розвитку творчого мислення	5 років	6 років	7 років
Високий	4 і більше	5 і більше	8 і більше
Середній	2-3	3-4	6-7
Низький	0-1	1-2	1-5

- 2) три модифіковані методики, запропоновані дослідниками Ю.М. Рюміною та О.М. Дяченко (дод. Е).
- 3) аналіз робіт з конструювання за попередньо розробленими критеріями визначення рівня оригінальності виконання роботи дітьми старшого

дошкільного віку (дод. Є).

Таким чином, задля подальшого проведення експериментальної роботи з дітьми старшого дошкільного віку щодо з'ясування розвиненості у них творчої активності засобами конструювання нами було розроблено відповідні критерії та показники. У даному підрозділі розкрито їх логіку та визначено методики їх перевірки.

2.2. Методика та результати дослідження рівнів сформованості творчої активності старших дошкільників засобами художнього конструювання

Констатувальний експеримент проводився з 20.01. 2020 по 15.03.2020 р. на базі ЗДО № 1 м. Ніжина. У проведенні дослідження взяло участь 30 вихованців старшої групи, розподілених нами для експерименту по 15 до ЕГ та КГ відповідно, а також 14 вихователів цього закладу.

Розроблена нами *індивідуальна бесіда* з дітьми містила 9 питань, три з яких мали структуру додаткових роз'яснень. Логіка розробки питань була спрямована на з'ясування інтересу та уподобань старших дошкільників у галузі художнього конструювання. Перші 4 питання стосувалися переважно засад конструювання, роботи з відомими дітям матеріалами – конструкторами, купованим будівельним матеріалом тощо.

Нас цікавило також, наскільки даний вид діяльності пов'язаний для дітей зі створенням нових образів, знаходженням нових ідей щодо знаходження цього образу, нестандартного підходу до занять конструюванням. Ми запланували визначити з бесіди, наскільки процес конструювання для дітей пов'язаний із дитячим дизайном (художнім конструюванням). Нам було також важливо дізнатися, чи використовують діти джерела поповнення інформації про цей сучасний мистецький напрям.

Для проведення *колективної бесіди* зі старшими дошкільниками ми розробили 9 питань, які мали б з'ясувати особливості проведення роботи з художнього конструювання у закладі дошкільної освіти. Ми дібрали низку питань з метою визначення інтересу дітей заняттями конструюванням, тим, наскільки цікаво вихователь проводить дані заняття. Вважаючи за важливе мати широкий спектр основного та додаткового матеріалу, ми поцікавилися в дітей тим, який є в наявності та чи задовольняє це дітей. Окремі з питань були спрямовані на визначення умов занять дітьми конструюванням (у приміщенні, на подвір'ї, а також у різні пори року), як те передбачено однією з умов нашого дослідження.

Також нами було розроблено необхідну документацію задля проведення двох спостережень. Розробляючи критерії відбору робіт з художнього конструювання щодо виявлення рівня творчості дітей старшого дошкільного віку, ми акцентували на забезпеченні такого показника творчості, як новизна образу (його відмінність від інших робіт).

У розробці критеріїв обстеження матеріальної бази ЗДО ми послуговувалися матеріалами освітньої програми для дітей від 2-х до 7 років «Дитина» щодо обладнання розвивального предметного середовища дошкільного закладу.

Перейдемо до аналізу отриманих результатів запроваджених нами методик у напрямі роботи з дошкільниками. Розглянемо результати діагностичних методів за *емоційним критерієм* розвиненості у дітей творчої активності.

За результатами проведеного *спостереження* за специфікою виключності дітей до занять конструюванням визначено, що творча складова конструктивної діяльності має площинного конструювання, пов'язаного із складанням аплікацій (65% занять дітей художньою працею). Тематика робіт у даному напрямі: «Усі сонечку радіють», «Будинки нашого міста», «Чарівні квіти фантастичної планети», «Ранок на морі» тощо. З тим, щоб створити роботи, вихователь використовував достатньо широкий спектр матеріалів –

природні, викидні, різні види паперу. Ми також звернули увагу на те, що педагог правильно методично добирав методи керівництва художньо-конструювальною діяльністю дітей – постановкою проблемних питань, творчих завдань типу «давайте змінімо...», «хто запропонує свій варіант», «які ще матеріали модна підібрати для такого образу» тощо.

Проте, вихователем не завжди зберігалася послідовність роботи над виробом від репродуктивної до суто творчої, що, безперечно, гальмувало творчі можливості дітей через періодичне втручання педагога, який слідкував за технічним станом виконання поробки.

Ми зафіксували, що працюючи над виробом, діти обох груп експерименту достатньо тривалий час не втрачали інтересу до роботи за рахунок зацікавленості самим образом твору, що створювався. Ми помітили, що лише у 40% зафіксованих даних з проведення педагогом різних видів роботи з художнього конструювання, він використовував такі види робіт, як: хвилинки-цікавинки обмін думками, проміжний аналіз виконаного, зміну форм роботи (індивідуальна – підгрупова – групова). Саме цим можна пояснити недостатність впливу педагогічного керівництва щодо підтримки у дітей інтересу до конструювання.

Дані розподілу старших дошкільників за емоційним критерієм розвиненості творчої активності у дітей 6-7 років у заняттях художнім конструюванням надано у табл. 2.1:

Таблиця 2.1

Розподіл старших дошкільників за емоційним критерієм творчої активності старших дошкільників у заняттях художнім конструюванням

Рівні	Кількість дітей			
	ЕГ		КГ	
	осіб	%	осіб	%
Високий	4	26	5	33
Середній	7	48	6	41
Низький	4	26	4	26

Проаналізуємо експериментальні дані за *мотиваційним критерієм* розвиненості у дітей творчої активності, які були визначені нами за допомогою двох методів – бесід із дошкільниками (індивідуальної та колективної).

Дані результатів *індивідуальної бесіди дітьми* засвідчили, що малюки, у цілому люблять заняття дитячим рукоділлям, конструюванням, зображувальною діяльністю. Проте, лише 65% респондентів в обох групах експерименту висловилися про те, що вони із завзяттям, самостійно включаються до художньо-конструювальної роботи. 20% дітей ЕГ та 15% у КГ вказало на те, що цим із зацікавленістю батьки та вихователі. 15% опитуваних в ЕГ та 20% малюків КГ взагалі не надали відповідей.

Малюки сказали, що вони б бажали розробляти нові будинки, літаки, пароплави (по 35% дітей у кожній із груп експерименту); нові моделі автомобілів бажало б створювати 15% опитуваних в ЕГ та 20% в КГ; зацікавилася створенням сувенірів 20% дітей в ЕГ та 35% в КГ. Решта відповідей (переважно їх надали дівчатка) стосувалася виготовлення ляльок та одягу. Діти зазначили, що більше конструювання вони займаються в садочку. 45% респондентів ЕГ та 50% в КГ висловилися про те, що вони відчують у собі творчі сили щодо створення нового образу. Цікавить така робота 35% дітей ЕГ та 40% в КГ. Лише 5% старших дошкільників користуються відеоматеріалами або добірками з журналів, звідки можна було б запозичити ідеї для робіт. – 84%

З тим, щоб більш детально визначити, які саме чинники впливають на мотивацію дітей до занять досліджуваним нами видом художньо-творчої діяльності, ми провели *колективну бесіду* з дітьми. Перш за все, ми з'ясували, що на думку 60% респондентів ЕГ та 66% малюків КГ заняття у садку з конструювання проходять цікаво й тим заохочують дошкільників до участі у них, а також до продовження цієї роботи удома.

З тим, що головну роль у залученні дітей до творчості відіграє вихователь, вказало 73% малюків ЕГ та 70% у КГ. Решта дітей більшою

мірою схилилася до думки про цікавість для них образу, який буде створюватися, матеріалів, з якими працюватимуть. Про те, що суспільна значущість роботи має значення, зазначило 40% дошкільників ЕГ та 36% респондентів КГ. Для нас це стало свідчення того, що вихователь, при плануванні роботи, не приділяє належну увагу мотиваційному її спрямуванню, не добирає тематику у відповідності із суспільними подіями, важливими датами тощо.

Приблизно по 55% респондентів обох груп експерименту вказало на те, що заняття творчістю у них проводяться цікаво, їх заохочують вихователі. Проте, лише 35% дошкільників ЕГ та 43% опитуваних у КГ зазначило у відповідях, що матеріалі, який їм пропонується до роботи, є цікавим. Також діти висловили незадоволення організацією художньо-перетворювальною роботою узимку, оскільки більшою мірою діти займаються катанням на санчатах. Також було вказано, що декорування виробів відбувається застарілими матеріалами. У садку проводяться лише виставки дитячих робіт загального спрямування, проте оригінальних тематичних виставок з художнього конструювання (наприклад, з викидного матеріалу) жодного разу не було створено.

У результаті застосування методики тест П. Торренса «Вивчення гнучкості побудови графічного образу» було виявлено, що 40% дітей із 50, які брали участь у проведенні дослідження, мають низький рівень гнучкості побудови графічних образів, 50% дітей із загальної кількості – середній рівень, 10% дітей – високий рівень розвитку даного виду здібностей. Одержані дані свідчать про низький рівень педагогічної роботи щодо розвитку творчого мислення, яка базується на використанні спеціальних засобів, методів і прийомів роботи з дітьми. Серед інших чинників, що впливають на розвиток творчого мислення, можна виділити наступні: особливості розвитку, виховання та навчання дітей у сім'ї та ЗДО, індивідуально-типологічні особливості кожної дитини.

У ході проведення даної методики ми отримали наступні дані, представлені в табл. 2.1:

Таблиця 2.1.

Рейтинг використання різних типів розв'язання завдань дітьми старшого дошкільного віку

Типи розв'язання завдань	Специфічні ознаки, які вирізняють один тип розв'язання завдання від іншого	Відсоткові відношення дітей	
		ЕГ	КГ
Тип 1 Оригінальне зображення	Характеризується тим, що пропонується фігура використовується якісно по-новому, або дитиною зображується нетиповий предмет, який може бути включений у сюжет. У цьому разі фігура включається як один із другорядних елементів для створення нового образу (трикутник не дах будинку, а кінчик олівця, яким хлопчик малює картину).	10	13
Тип 2 Частково оригінальне зображення	Характеризується тим, що дитиною зображується типовий об'єкт (круг-голова, трикутник – дах тощо), але з своєрідними та неповторюваними у інших малюнках, деталями та елементами.	40	42
Тип 3 Відтворювальне зображення	Характеризується тим, що дитина зображує типовий предмет і застосовує при цьому типові зразки, поширені прийоми зображення, шаблонні елементи тощо.	50	45

З представленої таблиці можна визначити, що лише 10% дітей ЕГ та 13% КГ надають перевагу першому типу розв'язання завдання, створюючи оригінальні зображення; 40% ЕГ та 13% КГ дітей – другому типу розв'язання завдання, адже у зображеннях даної категорії дітей спостерігалася часткова оригінальність, 1/2 частина дітей досліджуваних груп використовують третій тип вирішення завдання, зображуючи типові предмети і застосовуючи при цьому типові зразки, поширені прийоми зображення, шаблонні елементи.

Узагальнені дані розподілу дітей 6-7 років за мотиваційним критерієм розвиненості у них творчої активності в заняттях художнім конструюванням представлено у табл. 2.2:

Таблиця 2.2

Розподіл старших дошкільників за мотиваційним критерієм творчої активності старших дошкільників у заняттях художнім конструюванням

Рівні	Кількість дітей			
	ЕГ		КГ	
	осіб	%	осіб	%
Високий	6	41	7	48
Середній	4	26	5	33
Низький	5	33	3	19

Надамо результати проведених 3-х практичних завдань, які спрямовані на визначення рівня сформованості у старших дошкільників основних показників творчості. З'ясовано, що серед основних показників творчості, як-от швидкість, гнучкість та оригінальність на матеріалі роботи з паличками для рахування відповідно до аналізу дій дітей визначається наступне:

75% респондентів ЕГ та 70% в ГК намагалися будувати з цього матеріалу об'ємні споруди типу колодязя, будинку, стакану, вази тощо; площинні фігури типу паркану, літака, будинку тощо. 20% дітей ЕГ та 15% в КГ створювали образи із незначною кількістю доповнюючих елементів (балкон, дах, елементи конструкцій машин тощо). 5% дітей в ЕГ та 10 в КГ викладали з паличок чарівні квітки, листівки для вітання, мобільні телефони тощо. 40% дітей ЕГ та 45% респондентів в КГ спромоглися створити по 3 та більше варіантів виконання завдань, 35% старших дошкільників в ЕГ та 40% дітей КГ змогли запропонувати по 2 закінчених роботи, решта дітей витратила відведений час задля створення одного образу.

Виконання другої частини завдання (удосконалення предмета) вдалося 33% дітей в ЕГ та 35% в КГ, приблизно по 40% дітей намагалися віднайти цікаві ідеї, проте вони мали не завжди завершеність; решта дошкільників не змогла віднайти нове функціональне призначення для предмета.

Виконання *практичного завдання №2* «Домалюй фігуру» (за методикою О.М. Дяченко) визначило те, що переважна більшість дітей намагаються працювати з карткою, на якій зображена геометрична фігура – додаючи нові лінії, створюючи новий малюнок. З клаптем тканини працювало лише 20% дітей ЕГ та 23% в КГ. Образний план робіт визначався силуетами одягу, меблів й не визначив фантастичних, технологічних образів, що потребувало від дітей прояву оригінальності мислення, фантазії, умінь перетворення.

З практичним завданням №3 впоралося переважна кількість дітей в ЕГ та КГ, проте образний план робіт більшою мірою підпорядковувався основному конструювальному елементу – бруску, кубу, будинку, коробці, силуету людини. Лише 10% дітей ЕГ та 13% КГ запропонували такі теми робіт, як: вантажівка-клумба, космічна принцеса, будинок Осені тощо. Із задоволенням, активно працювало 55% дітей в ЕГ та 50% в КГ, решта обмежилася основним конструюванням.

Вивчення продуктів дитячої діяльності (аналіз дитячих робіт). Для проведення цієї діагностичної процедури було відібрано 90 робіт дітей обох груп експерименту (ЕГ та КГ): по 3 роботи кожної дитини: одна робота – з конструювання з паперу або картону, друга – з природного матеріалу або паперу з будь-якими варіантами сполучень та декорування, 3-я робота виконувалася дитиною з викидного матеріалу.

Результати засвідчують, що найбільшою мірою діти визначають творчість у роботі з папером і природним матеріалом. Ці ж показники визначаються й стосовно новизни художнього образу дітей, оскільки дітям важко надавати оригінальні образи з викидного матеріалу, з яким вони мало працюють на заняттях і мають змогу вправлятися у вільний час.

Дані результатів проведених методик за *творчо-діяльнісним критерієм* представлено у таблиці 2.3

Таблиця 2.3

Розподіл старших дошкільників за творчо-діяльнісним критерієм творчої активності старших дошкільників у заняттях художнім конструюванням

Рівні	Кількість дітей			
	ЕГ		КГ	
	осіб	%	осіб	%
Високий	3	19	5	33
Середній	4	26	4	26
Низький	8	56	6	41

Отже, результати запровадження додаткових методик експериментальної роботи доводять, що:

$\frac{3}{4}$ діти старшого дошкільного віку здебільшого налаштовані на ознайомлення з новим та цікавим для них видом діяльності –художнім конструюванням (дитячим дизайном). Вони проявляють активність у різних видах цієї діяльності. Проте їм не вистачає відповідних знань, вмінь і навичок, особливо – у роботі з викидним матеріалом.

$\frac{3}{4}$ аналізом результатів творчих робіт дітей доведено, що створюючи їх, дошкільники надають перевагу тим видам технікам і декорувальним матеріалам, в яких можуть виявляти власний творчий потенціал.

Результати, одержані під час констатувального експерименту, дозволили зробити узагальнення рівневої характеристики по кожному з структурних компонентів, визначених нами у п.1.3, диференціюючи їх на три рівні розвиненості творчої активності дітей старшого дошкільного віку у процесі занять художнім конструюванням. Узагальнені дані рівнів подаємо в табл. 2.4:

Таблиця 2.4

Розподіл вихованців старшої групи ЗДО за рівнями розвиненості в них творчої активності у процесі занять художнім конструюванням

Рівні	Критерії						Усього	
	емоційний		мотиваційний		Творчо-діяльнісний			
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Високий	26	33	41	48	19	33	28	38
Середній	48	41	26	33	26	26	33	33
Низький	26	26	33	19	56	41	39	29

1 рівень (*низький*) характеризується слабким проявом у старших дошкільників творчих умінь, простим відтворенням авторської думки, наслідуванням чужих варіантів, відсутністю оригінальних і цікавих власних варіантів робіт, проявом індеферентності у ставленні до роботи. Діти цього рівня не цікавляться новою інформацією з художнього конструювання, люблять створювати типові конструкції, не вивчають роботу педагога або іншої дитини, спостерігаючи за нею. Дітей, як мають цей рівень розвиненості творчої активності у процесі занять художнім конструюванням, налічувалося 39% в ЕГ та 29% в КГ.

2 рівень (*середній*) характеризується створенням досить дитиною самостійного творчого продукту, у роботі різними матеріалами дитина цієї групи виявляє належні до віку уміння. Художній образ твору не визначається оригінальністю, у роботі використовуються переважно традиційні прийоми конструювальної діяльності, художні матеріали та техніки. Роботи визначаються посереднім рівнем естетичної та технічної майстерності. Дошкільники цього рівня практично не цікавляться джерелами поповнення знань з художньо-перетворювальної та конструктивної діяльності, в організації роботи їх задовольняє зразок, наданий вихователем. Дітей, у яких визначається даний рівень, виявлено по 33% в ЕГ та КГ.

3 рівень (*високий*) – характеризує виразність, образність, бажання створення нового продукту за образом, матеріалом, основними та додатковими прийомами роботи. Пошук нового образу здійснюється на основі побаченого в книзі, журналі, відеоматеріалах тощо. На основі ґрунтовних умінь конструювання діти цього рівня намагаються створити роботу, відмінну від усіх запропонованих, визначити індивідуальність, використати нові матеріали, проекспериментувати з ними. Широко використовують прийоми роботи за власним задумом, а не тільки за зразком; прохання допомоги має чітке обґрунтування щодо пошуку засобів розкриття образу й не визначає елементарного технічного підґрунтя. Діти вміють використовувати можливості занять та розвивального середовища задля реалізації творчих задумів. Таких дітей було виявлено 28% в ЕГ та 38% у КГ.

Таким чином, проведене нами експериментальне дослідження визначило невідповідність стану практики ЗДО умовам розвитку творчої активності у дітей старшого дошкільного віку у процесі занять художнім конструюванням й переконало унеобхідності запровадження системи педагогічних дій щодо корекції освітнього процесу у старшій групі садка з проблеми, що досліджується нами.

2.3. Чинники впливу на формування у дітей 6-7 років творчої активності засобами художнього конструювання

З метою з'ясування основ педагогічної роботи з навчання дошкільників художньому конструюванню в різних формах роботи нами було розроблено *анкету для вихователів* (дод. Ж). Вона складалася з: паспортички (блоку попередніх запитань), 2-х блоків, які містили загалом 14 питань. Питання блоку №1 було спрямовані на з'ясування обізнаності вихователів проблемою розвитку творчої активності дошкільників, у тому числі – щодо її як психологічної складової готовності дитини до навчання в школі. У блоці №2

було запропоновано питання, які стосувалися аналізу другої умови нашого дослідження – використання потенціалу занять з художньої праці, а також специфіки добору матеріалу для занять дітей художнім конструюванням та ряду інших важливих питань.

Результати анкетування були наступними. З 14 педагогів, які взяли участь в анкетуванні, 70% мали вищу освіту і 30% - середню та середньо-спеціальну; профільну вищу освіту мають 50% вихователів із їхньої загальної кількості.

Практично всі вихователі зазначили, що однією з основних ознак готовності дитини до шкільного навчання є добре розвинена мова і вміння дошкільника спілкуватися з дорослими і однолітками (85%). 33% педагогів висловили думку, що основна увага при підготовці дітей до школи слід звертати тільки на розвиток мови. 50% - вважають, що крім мовного розвитку, дитину треба навчати навичкам письма, читання, рахунку, тобто розвивати його розумову активність. При цьому оволодіння знаннями, думки даної групи анкетованих, має відбуватися в обсязі, передбаченому Програмою дитячого садка.

У 10% випадків було відзначено, що основну увагу слід приділяти не тільки інтелектуальному, але і фізичному розвитку дитини. Лише 7% педагогів переконані, що, перш за все, необхідно розвивати творчу активність дітей, сприяючи тим самим підвищенню рівня їх пізнавальної мотивації, виникненню прагнення до самостійного, творчого відкриття нових знань, умінь і навичок. Ці дані вказують на те, що вихователі не пов'язують продуктивну уяву з загальним психічним здоров'ям дитини і, відповідно, не розглядають творчу активність дошкільника як одну з головних складових його особистісної готовності до навчання у школі.

Нас також цікавило, які види художньої праці використовуються в практиці сучасних дитячих садків. У результаті було встановлено, що основними матеріалами, які застосовуються при виготовленні дошкільниками виробів, є картон, папір, пластилін, природний матеріал.

Значної але рідше організовується (або взагалі відсутня) робота з викидними матеріалом. На запитання: «Які види художньої праці не використовуються на заняттях? Чому?» вихователі відповіли, що вони намагаються використовувати різні технології і матеріали для художньої праці.

Однак такі обставини, як велика наповнюваність груп, прагнення уникнути травматизму, складність окремих видів ручної праці для дошкільнят не дозволяють їм організувати роботу дітей з окремими інструментами (голка, шило, молоток тощо) і матеріалами (нитки, береста, деревина, яєчна шкаралупа, гайки, шпульки тощо) для художньої праці. Таким чином, ткацтво, шиття, плетіння, виконання виробів з деревини, металевої фольги, пінопласту та інші цікаві заняття, настільки докладно представлені в педагогічній літературі, виявилися незатребуваними і нереалізованими у творчій діяльності дітей.

Усі педагоги (100%) усвідомлюють важливість своєї компетентності в питаннях розвитку у дітей творчості, періодично вивчають літературу з даної проблеми. Вони прагнуть включити в структуру занять окремі елементи творчості (загадують загадки, проводять попередній аналіз оповідань і віршів тощо) (85%). Разом з тим самі завдання, роботи творчого характеру використовуються в більшості випадків на етапі перевірки засвоєних знань (66%) або ж при їх закріпленні (20%). Тільки 14% педагогів вважають, що в дошкільному віці творчі завдання можуть бути проведені на будь-якому етапі засвоєння матеріалу.

Ми спробували з'ясувати, які дитячі роботи вихователі вважають творчими, для чого запропонували перерахувати їх основні види. Педагоги дошкільних освітніх установ назвали, в основному, творчі роботи у специфічно дитячих видах діяльності: конструюванні, малюванні, ліпленні. У той же час вихователями було справедливо зазначено, що оцінка дитячих робіт не повинна припускати їх порівняння між собою. На їх переконання, у кожній виробі необхідно виділити свій індивідуальний почерк виконання, ступінь самостійності та оригінальність рішення. Ці дані дозволяють зробити

висновок, що більшість педагогів, які працюють з дітьми старшого дошкільного віку, використовують обмежену кількість видів творчих робіт і в сучасних умовах потребують систематизації та розширенні своїх знань щодо переліку робіт творчого характеру.

Серед труднощів, пов'язаних з організацією творчої діяльності дітей, були виділені: слабка матеріально-технічна база (15%), незнання теорії «творчості» (40%), відсутність цілеспрямованої роботи щодо розвитку творчої активності дітей (20%), брак часу у вихователів і велика наповнюваність груп (25%). З усіма названими труднощами стикається 33,3% вихователів.

Проведене нами цілеспрямоване *спостереження за педагогічною діяльністю вихователя* (дод. 3) щодо використання ним методів, прийомів і засобів забезпечення творчої активності дітей старшого дошкільного віку в процесі художнього конструювання дозволило визначити наступне:

Працюючи з малятами, педагог урахував вікові можливості дітей при створенні поробок та етапізації навчального матеріалу. Так, у процесі самостійної роботи дітям було дано завдання щодо удосконалення прийомів виконання роботи (у роботі з матеріалом або у відповідній технології).

Дорослі задіювали у роботі з дітьми різний дидактичний матеріал: поряд із традиційними методами – показом, роз'яснення, аналізом робіт, проводили також спостереження за роботою педагога тощо. У процесі проведення двох занять з конструювання з 8-ми, проаналізованих нами, використовувалися методи конструювання за темою та конструювання за задумом; на одному занятті вихователь робив творчий акцент на варіацію та імпровізацію в роботі.

Жодного разу на занятті з архітектурного конструювання та на заняттях з художньої праці не добиралися педагогом ігрові методи. А саме вони здатні активізувати пам'ять (візуальну та художню) та інші психічні процеси. Організація самостійної роботи дітей у другій половині дня обмежувалася постановкою загальних завдань типу «Давайте створимо цікаві роботи й

зробимо виставку для батьків».

З метою розв'язання третього завдання нашого дослідження нами було здійснено *аналіз матеріальної бази* старших груп ЗДО №1, що є однією з важливих умов розвитку творчої активності дітей (дод. II). У результаті проведення даної діагностичної методики, ми дійшли висновку, що матеріальна база ЗДО в достатній мірі забезпечені мистецькими художньо-творчими матеріалами. У групах наявний певний навчальний матеріал, який задовольняє індивідуальні запити, потреби та інтереси дитини (відповідно до специфіки нашого дослідження – це наявність мистецьких засобів, декоративних матеріалів і художньо-конструкційних деталей).

Проте, на майданчику практично відсутні матеріали, які дозволили б дітям займатися дитячим дизайном як влітку, так холодної пори року. Для використання на майданчику вихователь пропонує дітям переважно іграшки, невелику кількість кубиків. У дошкільному закладі не створено кімнату праці (за відсутністю вільного приміщення), діти не мають змоги робити вироби з природного матеріалу, створювати моделі, обладнання для трудової діяльності. Також педагогами та методистом ЗДО не створюються для дітей дизайн-куточки (мистецькі вітальні), на основі запропонованих робіт діти б могли продукувати нові цікаві творчі ідеї та втілювати їх безпосередньо в поробки.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

За результатами проведеного експерименту ми прийшли до наступних висновків:

Для дослідження стану практики закладу дошкільної освіти щодо його ефективності у розвитку творчої активності у дітей старшого дошкільного віку у процесі занять художнім конструюванням було розроблено методику, що включала в себе два напрями роботи: робота з дітьми старшого дошкільного віку, педагогічним персоналом садка.

У якості *основних методів* експериментального дослідження нами було обрано: індивідуальну та колективну бесіди з дітьми; спостереження за педагогічною діяльністю вихователя щодо використання ним методів, прийомів і засобів забезпечення творчої активності дітей старшого дошкільного віку в процесі художнього конструювання; три методики, запропоновані дослідниками Ю.М. Рюміною та О.М. Дяченко; анкетування вихователів; аналіз робіт дітей старшого дошкільного віку з конструювання. У якості *допоміжних*: обстеження матеріальної бази (предметно-розвивального середовища) старшої групи ЗДО; спостереження за характером і специфікою занять дітей старшого дошкільного віку художнім конструюванням; тест П. Торренса «Вивчення гнучкості побудови графічного образу»; методика «Моделювання експериментальних ситуацій» (В.У. Кузьменко).

Проведене нами експериментальне дослідження у відповідності з визначеними нами педагогічними умовами розвитку творчої активності у дітей старшого дошкільного віку у процесі занять художнім конструюванням дало підстави стверджувати, що робота з досліджуваної проблеми ведеться на недостатньому рівні. У не повністю використовується потенціал занять з художньої праці щодо розвитку творчої активності дітей, перш за все, стосовно визначення творчої складової в його змісті, добору необхідних

технік та матеріалів, включених до процесу конструювання й визначення художньо-творчих основ даного заняття.

Результати спостереження та анкетування педагогів ЗДО свідчать про їхню слабку орієнтованість на розвиток творчості дітей, що виявляється в переважаючому використанні репродуктивних методів навчання, недооцінці різновидів робіт дітей творчого характеру та динаміці їх ускладнення; невмінні встановити раціональне співвідношення між репродуктивною та творчою діяльністю дітей. Педагоги недостатньо приділяють уваги розвитку творчої активності дітей при підготовці їх до подальшого шкільного навчання.

Предметно-розвивальне середовище не задовольняє вимоги щодо творчого розвитку дітей в його різних видах та функціональних призначеннях. Так, діти не мають можливості займатися творчою роботою на майданчику, в холодну пору року. Матеріал розвивального середовища обмежений в асортименті, не часто змінюється за видами.

Нами було визначено три рівні розвиненості творчої активності старших дошкільників у процесі занять художнім конструюванням. Дітей з низьким рівнем виявилось 39% (ЕГ) і 29% (КГ). Середній рівень розвиненості творчої активності старших дошкільників нараховує по 33% у ЕГ та у КГ старших дошкільників. До високого рівня належать 28% (ЕГ) і 38% (КГ) вихованців старшої групи.

Аналіз одержаних даних експериментального дослідження є об'єктивною підставою для твердження про недостатню увагу до проблеми розвитку творчої активності старших дошкільників й необхідністю розробки системи роботи щодо підвищення ефективності педагогічної роботи у процесі занять дітей старшого дошкільного віку художньою діяльністю.

РОЗДІЛ 3

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ 6-7 РОКІВ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОГО КОНСТРУЮВАННЯ

3.1. Обґрунтування принципів та організаційно-педагогічних умов формування у старших дошкільників творчої активності в художньому конструюванні

Здійснене нами дослідження щодо з'ясування реального стану практики щодо ефективності використання педагогічного потенціалу занять таким видом художньо-продуктивної діяльності дітей, як художнє конструювання. Безперечно, у реальній практиці роботи з малятами не визначається можливим реалізувати усі аспекти даного виду роботи як різновиду дитячого дизайну. Однак, як засвідчили отримані результати вивчення стану практики ЗДО, слід оптимізувати даний процес через виявлення та перевірку відповідних умов його організації. Розглянемо такі умов більш детально.

Умова 1. Використання потенціалу занять з художньої праці щодо розвитку творчої активності у дітей старшого дошкільного віку в художньому конструюванні

Ручна праця у дошкільному закладі – заняття з дітьми з виготовлення різних предметів з паперу, картону, природних, покидькових матеріалів, тканини. Ряд досліджень (Л.В. Калуська, Л.В. Пантелєєва, Є.Г. Каменєв та ін.) дали підставу вважати, що поняття «ручна праця» та «художня праця» є близькими, але не тотожними. У широкому розумінні поняття «ручна праця» включає конструктивну роботу з різними матеріалами і хатнє господарство. Більш вузько під цим терміном розуміють роботу з механічними інструментами. У відповідності з Концепцією дошкільного виховання в

Україні (1989 р.) і новими програмними вимогами в сучасних дошкільних закладах використовується нове трактування ручної праці дітей: «художньо-продуктивна праця» або «художня праця».

Художня ручна праця – один з найбільш цікавих, привабливих і доступних для дошкільників видів діяльності. Вона дозволяє формувати в дітей засади конструктивних умінь і навичок і, значною мірою, сприяє їхньому творчому розвитку. Дошкільнята набувають навичок користування найпростішими інструментами – ножицями, голкою тощо, засвоюють способи обробки різних матеріалів. У процесі ручної праці діти виявляють більшу зацікавленість в отриманні нових знань і вмінь, як правило, добре їх засвоюють і застосовують на практиці. Беручи участь у створенні оригінальних, самобутніх виробів з різних матеріалів, дитина не стільки відображає їх структуру, передає зовнішній вигляд, скільки виражає своє ставлення до них. Користуючись кольором, формою, фактурою матеріалу, він шукає варіативні, оригінальні способи вирішення творчої задачі.

Художня праця – це творча діяльність дитини з різними матеріалами, в процесі якої вона створює корисні та естетично значущі вироби для ігор, праці, побуту. Художня праця має спрямованість на розвиток у дітей дошкільного віку естетичного сприйняття навколишнього світу, початкових творчих здібностей, перших умінь і навичок в галузі художнього конструювання, виникнення інтересу до дизайну [21, с. 25].

Творча активність старшого дошкільника в ручній праці виражається в умінні, готовності проявити свою індивідуальність, кмітливість, винахідливість у продуктивному вигляді діяльності на основі раніше засвоєних знань, умінь і навичок. Це самостійне інтегрування дитиною знань і відомих способів діяльності, у результаті чого створюється новий, ще не був у його арсеналі варіант вирішення практичної задачі. Т.Г. Григор'єва вказує, що ручна праця – це вид художньої діяльності, оскільки дитина створює не просто корисні, але й красиві, виразні предмети, експресивно

зabarвлені речі. Його результатом є створення корисних і естетично значущих предметів і речей» [9, с. 49].

Ручна праця, що включає у свій обсяг і художню працю, має більш практичну спрямованість, передбачає формування у дітей життєво-необхідних трудових умінь і навичок, привчає дітей використовувати їх у повсякденному житті. Завдання вихователя у навчанні дитини художній праці – спрямувати її діяльність як на виготовлення конкретного предмета, так і розвивати творчість дитини, сприяти її всебічному розвитку. У спеціальній та навчально-методичній літературі (Ю.І. Дорогов, О.В. Козлина) досить докладно представлені тематика та зміст занять з ручної праці для дошкільнят і молодших школярів. Тим не менш процес навчання даному виду діяльності часто розглядається з точки зору забезпечення найбільш успішного оволодіння дітьми загально трудовими, конструктивними вміннями й навичками. Автори не акцентують увагу на багатих можливості художньої праці для творчого розвитку дитини (З.О. Богатєєва, М.А. Васильєва, Е.К. Гульянц, Г.І. Долженко, В.Г. Нечаєва та ін).

У підручнику дошкільної педагогіки під редакцією В.І. Ядешко дається наступне визначення ручної праці дошкільнят: ручна праця – це виготовлення предметів з різноманітних матеріалів: картону, паперу, деревини, природного матеріалу (шишок, жолудів, соломи, кори, кукурудзяних качанів, кісточок персика), непридатного матеріалу (котушок, коробок) з використанням хутра, пір'я, обрізків тканини тощо.

Красива, художньо цінна річ, як вважає автор, відрізняється тим, що в ній все узгоджено, підпорядковане єдиним задумом: призначення, форма, матеріал, колір, візерунок, композиція [21, с. 32]. Саме ця обставина – відповідність форми і всіх деталей конструкції у виробі його призначенням – є основною вимогою дизайну, що вказує на актуальність впровадження початкових основ дизайну (краса + користь) вже в практику дошкільної освіти.

Як показує аналіз літератури художня праця – один з найбільш цікавих,

привабливих і улюблених занять дитини. У його процесі діти виявляють більшу зацікавленість в отриманні нових знань і вмінь, як правило, добре їх засвоюють і застосовують на практиці і, що особливо важливо, менше стомлюються.

Систематичні заняття ручною художньою працею підвищують у дітей почуття відповідальності, формують уміння загальної культури праці, збереження і відродження кращих традицій естетичної, екологічної культури, розширюють уявлення про красу навколишнього світу. У процесі виготовлення подарунків, атрибутів для ігор у дітей розвивається дрібна моторика руки, долається протиріччя між прагненням виготовляти красиві, самобутні речі, вправно працювати ритмічно, злагоджено і проявом у праці квапливості, недостатнім рівнем сформованості відповідних знань, умінь і навичок. «Привчаючи дітей до праці, - пише Т.А. Маркова, - батьки тим самим готують їх до школи» [22, с. 54].

Вчені вважають, що ручна праця дитини за своєю суттю найбільше близька до виробничої праці дорослих, так як дошкільник може сам створювати атрибути для ігор, вистав, інсценувань, вироби для прикраси приміщення тощо [31; 32; 35].

Залучаючись до різних видів дитячої творчої праці, дитина не тільки прагне виконати доручення дорослих, але і сама продумує, як можна полегшити їхню працю і заощадити сили. Регулярна робота з включення дітей у допомогу один одному чинить позитивний вплив на формування вміння ініціативно і самостійно приходити на допомогу одноліткам [20, с. 55].

На початковому етапі навчання діти мало враховують свої можливості і нерідко ставлять такі цілі, які вони не в змозі здійснити. Проте, як стверджують дослідники, своєчасне навчання умінь вносить суттєві зміни в характер творчої діяльності. Володіючи навичками, діти успішніше втілюють свої задуми у життя. Їм стають посильними більш високі вимоги: самим обрати тему майбутньої роботи, продумати, які дії зробити, щоб виріб вийшов красивим, акуратним, як підібрати потрібний матеріал.

Попереднє планування роботи дає можливість дитині в процесі самої праці направити свої сили на ускладнення конструкції виробу, його ретельну обробку, а також швидше отримати потрібний результат. Т.А. Маркова зазначає, що в усіх видах творчої праці формується така важлива якість особистості, як практичність. «Людина з цією якістю вільно орієнтується в суспільстві, на роботі та в побуті» [22, с. 44].

Проведені дослідження показують, що завдяки включенню в структуру занять з художньої праці елементів творчості вирішується одне з найважливіших завдань дошкільного віку – підготовка дітей до школи. У дитини удосконалюються вміння та навички роботи з різними матеріалами, пристосуваннями та інструментами; виробляється акуратність, самостійність, оригінальність підходу до вирішення завдань, вміння вільно орієнтуватися в навколишньому світі.

В останнє десятиліття все більш актуальним стає використання інтегративних принципів організації освоєння змісту освіти (Т.З. Комарова Н.М. Конишева, М.В. Крулехт, Н.А. Малишева). Вони сприяють більш глибокому і багатосторонньому пізнання дітьми предметів і явищ дійсності, формування асоціацій та їх активізації у різних видах творчої художньо-естетичної діяльності.

Умова №2. Забезпечення загальних методичних основ організації дитячого художнього конструювання

Важливий професіоналізм педагога як творчої особистості: він не слід наслідувальної і жорстко регламентованої основі навчання дітей і не навчає їх робити конкретні вироби, а здатний прийняти головну мету навчання – опанування умінь конструювання як універсальної здатності до створення різних оригінальних конструкцій. Оволодівши загальними принципами та закономірностями формування такої діяльності, педагоги зможуть побудувати свою практику у співтворчості з дітьми.

Дослідниця Л.А. Парамонова, з опорою на загальну стратегію формування творчого конструювання дошкільників, а також на результати

власного експериментального дослідження, надає наступні загальні *методичні принципи організації навчання дітей конструюванню* [27, с. 41]:

1. Формування в дітей узагальнених знань, умінь, способів діяльності як спільних засобів виконання різних завдань відбувається найбільш ефективно в навчанні, побудованому за принципом від загального до конкретного. Специфіка реалізації такого принципу в дошкільному віці полягає насамперед у тому, щоб уникати жорстких рамок дидактики, насиченої всілякого роду конкретикою, проте все ж необхідно вчити дітей, створюючи різноманітні конструкції *за зразком*.

2. Використання різних форм організації навчання (за зразком, за умовами, за темою, за задумом та ін) може мати різну ступінь представленості та здійснюватися в різній послідовності, створення якої залежить від виду конструювання. Дітям старшого віку відразу дають завдання на перетворення зразка, потім – на конструювання за темою, що поетапно ускладнюється умовами й далі – на конструювання за задумом.

3. В організації конструювання насамперед забезпечується самостійне широке експериментування з новим матеріалом, а потім даються проблемне завдання на «добудовування» заданої основи конструювання за умовами, за власним задумом, за темою.

Організація роботи з художнього конструювання спирається на загальнодидактичні *принципи* (наочності, єдність вихованої та освітньої мети, активність та самостійність, міцність засвоєння знань, умінь та навичок, систематичність та послідовність, урахування індивідуальних особливостей дитини).

О.В. Пухначева визначає, що зазначені принципи універсальні для будь-якого педагогічного процесу, однак, стосовно змісту мистецької освіти, він повинна включати наступні компоненти: знання в сфері теорії та практики даного виду художньої діяльності; уміння та навички в зображувальній, декоративній та конструктивній діяльності; досвід творчої діяльності; досвід морально-етичної оцінки навколишнього та творів мистецтва [28, с.37].

Оскільки художнє конструювання належить до видів мистецької діяльності, доцільно розглянути класифікацію принципів навчання мистецьких дисциплін, визначену в теорії навчання мистецтву, запропоновану Б.М. Неменським. Основа думка означеної теорії полягає в тому, що принципи навчання мистецтву мають йти «від мистецтва», витікати із законів його розвитку. Головним завданням навчання мистецтву Б.М. Неменський вважав вчити переживанню. Автор формулює наступні принципи навчання: закон художнього наближення, принцип засвоєння «вживанням», принцип постійності зв'язку яз життям, принцип опори на апогей явища в мистецтві, принцип єдності форми та змісту в процесі навчання, принцип створення потреби в набутті знань та навичок художньої діяльності (цит. за Є.Ю. Пухначевою) [30, с.41-42].

Г.М. Пантелєєв визначає такі *форми* навчання дітей конструюванню (у контексті дитячого дизайну): за зразком та моделлю, за кресленнями й схемами, за умовами, за темою та задумом тощо. Дослідник вказує та те, що усі ці форми роботи орієнтовані на наслідувальні дії дитини, з ускладненнями завдань типу «дороби», «до оформи» тощо. Умови завдання в цьому випадку й сприяють активізації інтелекту та творчих здібностей дитини [26].

Методами навчання дітей художньому конструюванню є: за наслідуванням, за «наочним орієнтиром» (за схемою, каркасом), метод художньо-аналітичних порівнянь, метод свободи в системі обмежень, метод діалогічності в обговоренні замислу твору, метод колективних та групових робіт тощо. Педагогічне керівництво дизайнерською діяльністю вимагає від вихователя знань про загальні основи художньо-естетичного виховання, особливості формування творчих здібностей дітей дошкільного віку та старших дошкільників, зокрема. Педагог повинен володіти методикою навчання зображувальній діяльності, художньому конструюванню та декоруванню. Майстерність вихователя щодо навчання основам дизайну залежить від спектру методів та форм роботи, які він використовує.

Є.Ю. Пухначева зазначає, що на заняттях для розвитку уяви дітей вихователь може застосовувати такі *методи*:

- правильно організоване художнє спостереження, розглядання мистецьких творів та сприймання природи;
- створення ситуації-аналогії (по дизайну інтер'єру);
- творчий акцент на варіацію та імпровізацію в роботі;
- вправи, що не фіксують увагу дитини (з метою розвитку довільної художньої уваги);
- ігрові методи, які активізують художню та зорову пам'ять, аналітичне мислення, увагу [30, с.35].

Найголовніше в творчих завданнях – щоб дошкільнята розуміли сенс вносяться у виріб змін і поліпшень (тобто щоб в роботі було настільки необхідне цілепокладання, творча динаміка). Наведемо такий приклад. Дана конструкція записної книжки, але її можна вдосконалити: додатково розробити кишенька для записок або утримувач для олівця. Або детально представлена конструкція лялькової ліжка – але можна змінити його розміри (під розміри певної ляльки або іграшкової спальні), розписати і модернізувати каркас і т.п.

Ускладнення технічних умінь і навичок у процесі ручної праці йде в двох напрямках:

- 1) виготовлення виробів дітьми з готових деталей з постійним ускладненням конструкції;
- 2) самостійне виготовлення деталей і пошук найбільш раціональних способів їх з'єднання в майбутній виріб.

Аналіз даних літератури свідчить, що в теорії і практиці дошкільньої освіти стосовно до самобутньої діяльності дошкільнят широко вживається поняття «творчі завдання» (О.В. Дибіна, Т.Г. Казакова, В.П. Копцев, О.П. Радинова та ін.) Даний термін використовується для характеристики дитячої творчості як не повністю самостійній діяльності дитини, а здійснюється під безпосереднім керівництвом дорослого, який «організовує обстановку,

умови, матеріали, спонукає дитину до творчих дій». На думку авторів (В.А. Єзікєєва, Ю.В. Максимов, О.С. Ушакова та ін), творчі завдання доцільно підбирати так, щоб вони були спрямовані на вирішення певної задачі. Наприклад, дітям можна запропонувати придумати порівняння та епітети, відшукати синоніми та антоніми, порівняти різні колорит, вибрати колірне рішення, висловити своє ставлення до зображуваного, визначити найкращого виконавця, скласти загальну композицію виробу, розучити вірш, передати мелодійну інтонацію і т.д.

Педагог повинен заздалегідь вибрати джерела інформації для ознайомлення дітей з тим колом предметів і явищ, який передбачений об'ємом теми (оточуюча дійсність, твір образотворчого мистецтва, художня література, діафільми), визначити форми організації процесу ознайомлення (екскурсія, прогулянка, зустріч з учасниками подій, ранок, групове заняття, творча гра, трудова діяльність), відібрати методи ознайомлення (спостереження, обстеження, бесіда, розповідь).

Окремо слід зупинитися на необхідності організації цілеспрямованих спостережень різних об'єктів (на вулиці, на ділянці, в природному оточенні), що є важливим етапом, який ініціює розвиток дитячих задумів. Творчому заняттю повинні передувати підготовчі заняття, які в своїй сукупності направлені на накопичення уявлень по вибраній темі і на рішення учбових завдань: оволодіння способами обстеження об'єктів зображення, ознайомлення з елементами зображувальної грамоти, вдосконалення техніки зображення і ін. Кількість таких підготовчих занять визначається змістом теми і ступенем готовності дітей до її творчого втілення. Зрозуміло, об'єм теми, а отже, підготовчий період слід збільшувати поступово. Не слід проводити багато підготовчих занять, оскільки у дітей може зникнути інтерес до теми. Скороченню підготовчого періоду сприяє встановлення смислового взаємозв'язку між передуючими і наступними творчими завданнями [28, с. 26].

О.Г. Ковальов позначив наступні умови, які необхідно враховувати при організації творчої трудової діяльності: 1) розуміння суспільної значущості

виконуваної праці; 2) доступність праці даного віку; 3) насиченість трудового процесу інтелектуальним елементом; 4) необхідність вирішення технічних, організаційних та інших завдань, що вимагають здогадки, кмітливості, знань [18, с. 101]. Оволодіння способами створення твору та їх вдосконалення — найважливіші умови готовності дитини не тільки до майбутньої художньої діяльності, але і до виконання надалі складніших творчих завдань. Як відзначала Є.А. Фльоріна, «ускладнення творчих завдань прямо пропорційно закріпленню і зростанню учбових досягнень» [38, с. 22].

Умова 3. Створення предметно-розвивального середовища для занять дітей художнім конструюванням

В останні роки в практиці дошкільної освіти активно використовуються різні види розвивального середовища, у тому числі – з метою організації самостійної художньої діяльності дітей. У програмі «Дитина» (ред. 2010 р.) зазначено, що *розвивальне предметне середовище* — це система матеріальних динамічних і змінних об'єктів діяльності дитини [12, с.458].

Програмою пропонується перелік видів розвивального предметного середовища, серед яких ми зазначаємо ті, які найбільшою мірою сприяють самостійній роботі дошкільників в їхніх заняттях художнім конструюванням. Відповідно – використання цих видів розвивального середовища більш ефективно позначається на організації самостійної роботи дітей (індивідуальної та підгрупової), що дозволяє дитині виявити творчість, пофантазувати, створити нові, цікаві образи.

Дослідниця Н.С. Пишьева вказує на те, що в заняттях конструюванням важливе поєднання індивідуальних і колективних форм, що дозволяє організовувати змістовне спілкування дітей, сприяє усвідомлення способів діяльності і підвищення її продуктивності [31].

Про створення сприятливого середовища для розвитку здібностей та обдарованості у дітей говорили багато вчених (А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський, С.Т. Шацький, А.С. Савенков, Т.С. Комарова, Н.М. Конишева, Г.М. Пантелєєв та ін.). Всі вони підкреслювали не тільки важливість естетичної

організації середовища, але і її варіативність, змінюваність. З кожним роком все більше уваги в дитячих закладах приділяється художній, декоративної та художньо-конструкторської діяльності, спрямованої на благоустрій і створення естетично розвивального середовища.

Спираючись на дослідження А.І. Савенкова і О.В. Мойсєєвої [34], ми можемо виділити найважливішу особливість впливу середовища на особистість дитини – це спрямованість до глибинних підсвідомих психологічних структур, що не викликає протидії з боку особистості і сприймається природно. Звідси випливає, що «стандартизоване, не орієнтоване на творчість просторове оточення неминуче стандартизує особистість, придушуючи в ній прагнення до реалізації власних творчих устремлінь. І навпаки – моделювання архітектурно-просторового середовища, яке стимулює творчу активність дитини, слід розглядати як найважливіший засіб виховання естетичної культури та розвитку творчих здібностей дитини» (А.І. Савенков, О.В. Мойсєєва) [36].

Аналіз даних таблиці дозволяє визначити, що у ЗДО задля забезпечення занять дітьми різними видами творчої діяльності повинні бути представлені три види середовищ, проте – лише в межах будівлі садка. На жаль, не йдеться про заповнення ландшафтного середовища, яке діти можуть використовувати тривалий період (за теплої погоди, на прогулянках в будь яку пору року тощо). Створення умов для експериментування з різними матеріалами (сніг, папір, природні та непридатні матеріали, великі блоки, готові вироби як елементи конструювання та декорування тощо) до пред'явлення будь-яких завдань дозволяє дітям використовувати відкриті ними самими властивості цих матеріалів в процесі пошуку різних варіантів втілення задуму, робить його (пошук) більш продуктивним і значущим.

Сучасна методика проведення художньо-конструкторської діяльності (як дизайну для дітей) визначає необхідність включення дошкільників до різних видів означеного дизайну й визначення щодо цього відповідного середовища. Відповідно до класифікації дитячого дизайну (художнього конструювання),

наданою Г.М. Пантелєєвим, у практиці ЗДО повинні бути представлені різні види розвивальних середовищ, які й надають дитині можливість творчо визначитись щодо їхнього заповнення або змінення.

Так, в приміщенні ЗДО повинно бути представлене *інтер'єрне середовище* садка (дитячий дизайн інтер'єру). Для естетичного оформлення цього середовища діти збирають рослини, мінерали і складають з них композиції (площинні та об'ємні аранжування: букети, гербарії, гірлянди, куточки природи, лісову скульптуру, флористичні картини та ін.). Активну участь у створенні такого середовища повинні приймати самі діти, які разом з педагогом прикрашають кімнати для занять, студії, класні кімнати, зали для проведення свят, дозвілля, народних обрядів, ярмарок, вікторин і т.д. Діти можуть виконувати елементи декорацій, деталі костюмів для драматизації, інсценівок, костюмованих дитячих балів.

При цьому доповненням оформлення творчого середовища можуть стати: малюнки, аплікаційні композиції, індивідуальні або колективні, рельєфні або об'ємні композиції з паперу і інших матеріалів. Гарним елементом формування простору інтер'єру холу, коридору і т.д. можуть стати змінні виставки робіт, виконаних дітьми. Стандартні інтер'єри типових будівель дитячих установ (дитячих садків, шкіл, студій, НВК тощо) можуть і повинні бути перетворені в залежності від схильностей та інтересів педагогів і вихованців. За даними сучасних дослідників, ця проблема може бути частково вирішена за допомогою зонування приміщень, зі створенням відносно автономних зон для різного роду творчої, ігрової та побутової діяльності.

На думку І.М. Ржевцевої, велике значення приділяється художньо-естетичному оформленню приміщення дитячого садка, організації предметно просторового середовища. «Твори декоративного мистецтва повинні емоційно впливати на дитину, тобто мати в інтер'єрі правильний формат, забарвлення, огляд освітлення,... формувати бажання та вміння творити за законами краси» [32, с. 38]. При цьому зона для праці не повинна бути перенасичена художньо-декоративними предметами.

У груповій кімнаті для занять дітей художнім конструюванням облаштовують відповідне середовище. У програмі «Дитина» зазначається, що «площу групи доцільно спланувати так, щоб передбачити в ній місце для постійних та змінних осередків, в яких діти могли б самостійно або невеликими групами займатися різними видами діяльності» [12, с.468]. Вказується також на доцільність облаштування художнього та будівельного осередків. В останньому мають зберігатися різні конструктори, коробки, колодки та інші матеріали. Отже, йдеться про заняття дітьми будівельним конструюванням.

У кожній групі має бути достатня кількість іншого конструкторського матеріалу: набори будівельних деталей, конструктори, модулі тощо [там само]. В ігровій формі діти підбирають і конструюють комплекти (ансамблі) одягу для ляльок до певного часу року або події, виконують декорації до вистав, елементи костюмів до свят, сюжетно-рольових ігор, драматизацій літературних творів, майструють ляльок і конструюють макети будівель, машин, житловий або ігровий інтер'єр. Головна вимога щодо організації художньо-конструювальної діяльності дітей – намагатися зробити поробки «живими», «рухомими», такими, що визначають певну сутнісну характеристику.

Л.А. Парамонова вказує на те, що надання дітям найрізноманітніших матеріалів і можливості користуватися ними на власний розсуд не тільки на навчальних заняттях, але і в самостійній діяльності (виготовлення виробів для ігор; декорацій і костюмів для вистав, карнавалів, панно для прикраси інтер'єрів дитячого садка тощо). Для цих цілей в кожній групі дитячого саду може бути організована міні-майстерня, оснащена всіма видами матеріалів (різна за фактурою і кольором папір, природний і непридатний матеріал, фарби, пензлі, ножиці тощо) [27, с. 41].

Також з метою підтримки творчої активності дітей в їхніх заняттях конструюванням слід задіяти можливості *дитячого декоративно-просторового дизайну*, які реалізуються в захоплюючих іграх-заняттях з природи – в лісі, на березі річки, морі, в горах. Діти-архітектори, діти-дизайнери творчо зводять споруди з гілочок і піску, черепашок і глини,

каміння, реалізуючи дизайн своїх інтер'єрних або архітектурно-ландшафтних фантазій.

Авторською технологією проведення занять з конструювання з дошкільниками різного віку Л.А. Парамонові зазначається, що на території ЗДО повинно бути облаштоване власне *творчо-розвивальне ландшафтне середовище*. Використовуючи його, окрім природних матеріалів, діти можуть конструювати споруди з інших матеріалів – паперу, пластику, коробок, мотузок тощо. При цьому праця дітей має, як правило, колективний характер. Так, перебуваючи будь-якої пори року на майданчику, діти можуть займатися конструюванням на прогулянці, використовуючи різний природний матеріал (пісок, сніг, шишки, жолуді, кору, колоди різних конфігурацій, листя, камінці та велике каміння, соломку, траву тощо).

Для організації конструювання на ділянці дитячого садка необхідно передбачити місце і час проведення творчих занять дітей за використання різноманітних матеріалів (великі модульні блоки, пакети з-під молока і соків, великі картонні коробки, колоди, каміння, пісок тощо). При цьому важливо поєднувати творчу діяльність дітей з формуванням культури використання створених ними конструкцій.

Оскільки з часом інтерес дітей до тієї чи іншої конструкції згасає, а вона під впливом природних факторів втрачає свою естетичність, дуже важливо вчити дітей або відновлювати її (підфарбувати, замінити окремі деталі та ін), або розбирати її, сортуючи матеріал: матеріал, що прийшов в непридатність, виносити в сміттєві контейнери, а придатний до повторного використання акуратно прибирати у спеціально відведене місце (альтанка, сарайчик і ін).

Спостерігаючи, аналізуючи результати своєї праці, своїх товаришів діти відбирають найбільш вдалі рішення, а потім використовують в практиці створення ляльково-ігрового простору відповідної зони розвивального середовища. Естетично розвиває предметне середовище містить природні та соціокультурні предметні засоби, що забезпечують різноманітність діяльності дитини. Предметний світ дитинства - це середовище розвитку всіх

характерних видів діяльності дітей. Діяльність може бути здійснена лише за умови наявності у дитини відповідних об'єктів, засобів і сформованості необхідних способів дії. Предметна середовище дитячого закладу не повинна бути перевантажена великою кількістю різностильних і різномасштабних речей, повинна відкривати дитині простір для орієнтування, дії і спілкування з результатами своєї художньо-конструкторської діяльності.

З'ясування потенціалу занять з художньої праці щодо розвитку творчої активності у дітей старшого дошкільного віку в художньому конструюванні дозволило визначити наступне: на заняттях діти використовують широкий спектр матеріалів, які дозволяють дитині безпосередньо конструювати різноманітні образи та наділяти їх тими характеристиками, що створює дитяча уява. Творча активність старшого дошкільника в художньому конструюванні на заняттях художньої праці виявляється в умінні, готовності дитини проявити свою індивідуальність, кмітливість, винахідливість у продуктивному вигляді діяльності на основі раніше засвоєних знань, умінь і навичок художньо-конструювальної діяльності.

Таким чином, для проведення подальшої експериментальної роботи нами було визначено низку організаційно-педагогічних умов розвитку творчої активності дітей 6-7 років в заняттях художнім конструюванням.

3.2. Характеристика системи роботи з перевірки організаційно-педагогічних умов формування у дітей 6-7 років творчої активності засобами художнього конструювання

Експериментальна робота, проведена нами у закладі дошкільної освіти визначила необхідність розробки та запровадження такої системи коригувальної роботи, яка б урахувала реальний стан роботи з дітьми у галузі художньо-естетичної діяльності, зокрема – художнього конструювання. Також важливим визначалося перевірити на практиці,

наскільки правильними та ефективними є організаційно-педагогічні умови розвитку творчої активності старших дошкільників стосовно їхніх занять художнім конструюванням. Це й стало метою проведеного нами формувального етапу дослідження.

Організація роботи з дітьми, її ефективність напряму залежить від забезпечення загальних методичних основ організації дитячого художнього конструювання. Щодо цього, першочерговим завданням для нас стала організація роботи з педагогами садочка щодо забезпечення їхньої готовності до більш ефективного проведення занять дошкільників з ручної праці та художнього конструювання. При розробці відповідних форм роботи з вихователями ми урахували, що з даної проблеми існує велика кількість методичних матеріалів, представлених на сайтах мережі Інтернет, проте суто методичної літератури стосовно художнього конструювання, його мистецької специфіки та педагогічного потенціалу щодо творчо-особистісного зростання дитини, є недостатньо.

Першочергово ми підготували для педагогів садка виставку педагогічної періодики та методичних джерел із обраної нами проблеми. Роз'яснення щодо методичної основи кожного із представлених експонатів виставки проводилася на *методичному семінарі* для педагогів садка. Також на цьому педагогічному зібранні нами було представлено програму нашої експериментальної роботи, розкрито її етапи та логіку. Усі технологічні та методичні матеріали, які задіювалися нами при проведенні занять з дошкільниками було висвітлено на Інтернет сторінках садка, вони були доступні й для перегляду батьками вихованців.

З тим, щоб поглибити знання педагогів з проблеми розвитку творчості та творчої активності дітей, ми провели лекцію з елементами презентації «Сучасні підходи до проблеми розвитку творчої активності дошкільників». На наше прохання практичний психолог закладу провів інтерактивну лекцію-доповідь «Психологічні основи творчості», адаптовану у висвітленні

відповідних діагностичних методик стосовно дітей старшого дошкільного віку.

Розробка нашої експериментальної роботи базувалася на даних теоретичних та експериментальних досліджень з обраної нами проблеми таких науковців, як Л. Парамонова, Г. Пантелєєв, Ю. Демидова, І. Цюпак, С. Матвієнко, В. Власова, В. Риндак, В. Гурвіц, В. Єзикеєва та ін.

Великого значення в конкретизації засад нашої формульованої роботи відігравали ті програмові основи, як дозволяють надати процедурі занять дітей конструюванням системності, послідовності, технологічності. З тим, ми спиралися на дані програми художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку «Радість творчості». У програмі звертається велика увага на специфіку різних видів художньо-естетичної діяльності дітей щодо набуття ними практичних умінь у різних видах творчості, а також стосовно самого творчого розвитку малюків. З даної програми ми більшою мірою використовували розділ «Дитячий дизайн», розглядаючи його як аналог дитячого художнього конструювання.

Робота з дошкільниками складала одну із найважливіших сторін нашої експериментальної роботи. В її основі було використання різних видів паперу, викидного та природного матеріалу, а також модульних кубів для конструювання. Як правило, куби не мають естетичної функціональності, а слугують своєрідним інтер'єрним або суто конструювальним матеріалом. За їх допомоги ми створювали з дітьми стінки для розміщення виставки малюнків, закріплювали різноманітні об'єкти. Куби слугували нам основою зміни інтер'єру, особливо вдалою ця робота визначається за зміни їх кольору. Що можна легко й швидко зробити за допомогою залишків шпалер відповідного кольору.

Нами було ураховано, що предметно-розвивальне середовище відіграє важливу роль в розвитку творчої активності старших дошкільників у процесі їхніх занять художнім конструюванням. Дієвість розвивальних середовищ щодо розвитку творчої активності дошкільників визначається їх

відповідністю видам дитячого художнього конструювання (дитячого дизайну), оснащенням необхідними матеріалами для художнього конструювання, змінністю об'єктів середовища.

Формувальний експеримент ґрунтувався на методиці цілеспрямованого педагогічного керівництва розвитком творчої активності дітей в процесі художнього конструювання.

Загальна *тематична спрямованість* творчої роботи дітей – короткотривалий проект «Зустрічаємо золоту осінь».

Матеріали, як використовувалися в роботі – різні види паперу, природний матеріал (за сезоном року), додаткові декорувальні елементи.

Види художнього конструювання (за Г.М. Пантелєєвим):

- 1) площинне (аплікації, витинання);
- 2) об'ємне – створення об'ємних рослинних композицій, тематичних композицій із природного матеріалу, готових виробів та прикрас;
- 3) об'ємно-площинне – створення об'ємних листівок.

Ми виходили з того, що творча праця повинна бути позитивно мотивована, не нести в собі негативних емоцій і переживань. Вона базується на внутрішній потребі дитини у діяльнісному пізнанні та творчому відображенні предметів і явищ навколишньої дійсності. Відповідно до цього зістаршими дошкільниками була проведена попередня робота щодо формування мотиваційної готовності до майбутньої творчої діяльності.

На першому, *ознайомчому*, етапі перед дошкільнятами розкривалася практична значимість і неповторність запропонованої нами роботи. Обґрунтовувався взаємозв'язок між загально трудовими знаннями, вміннями і навичками і можливістю їх широкого застосування в створенні оригінальних продуктів праці.

Навчання дітей в основному будувалося на використанні вербальних методів і прийомів навчання з проблемно-пошукової та прогностичної спрямованістю. З дітьми проводилися бесіди, переглядалися ілюстративні матеріали. З тим, щоб закріпити творчу атмосферу, пов'язану із теплою

порою золотої осені, у вільний час було проведено такі форми роботи: творчу художню майстерню «Я малюю осінь» (малюнок), міні-концерт у якості розваги «Пісні осіннього лісу». Під час прогулянок експериментатор зосереджував увагу дітей на кольоровому забарвленні об'єктів природи: листя різних дерев, зовнішнього вигляду різних дерев, стану осіннього неба, виднокола тощо.

На другому, *продуктивному*, етапі реалізувалися основні завдання стосовно реалізації в роботах дітей основної концепції творчості – від роботи за разком – через набуття умінь виконавства – до створення робіт, які відрізняються оригінальністю та неповторністю. Оскільки терміни запровадження нашого експерименту були достатньо стислими, ми спиралися на вибір технік та видів робіт такими, що вже були відомі дітям. Фактично, ми спиралися на репродуктивні етапи роботи над виробом і більшу увагу звертали на технологічну сторону роботи. На було важливо, щоб діти впевнилися у своїх силах, були спрямовані на покращення роботи.

У дослідженні ми також враховували, що система основних знань і уявлень є найважливішою передумовою, умовою успішного здійснення творчої діяльності. У зв'язку з цим в ході формувального експерименту дошкільнятам спочатку повідомлялися необхідні знання, які потім закріплювалися і переводилися в практичний план. Реалізація когнітивного компонента творчої активності забезпечувалася дотриманням системи заходів:

- раціонального співвідношення пояснювально-ілюстративних і дослідницьких, евристичних методів навчання;
- розширення кругозору дітей за рахунок самостійного, творчого використання ними різних джерел інформації (книга, комп'ютер, телевізор, слово вихователя тощо);

- пріоритетним використанням інтегративних принципів освоєння пропонованого змісту (інтеграція з художньою літературою, ігровий, театралізованої та ін. видами дитячої діяльності);

- перенесенням засвоєних знань і уявлень, способів діяльності у творчу ручну працю. При формуванні даного компонента творчої активності ми намагалися піти від повідомлення дітям знань в готовому вигляді за рахунок залучення їх до самостійного, ініціативного пошуку інформації.

Цьому сприяло вирішення дошкільнятами «відкритих» (дивергентних) завдань, що передбачають можливість пошуку і знаходження декількох правильних відповідей. До дивергентним завданням ми відносимо відгадування загадок, знаходження подібностей і відмінностей між предметами, визначення ексцентричних можливостей використання добре знайомого предмета, встановлення взаємозв'язків між видовою приналежністю матеріалу і його особливостями в процесі проведення спільних з педагогом елементарних дослідів-експериментів тощо.

Головне, що необхідно пам'ятати при організації роботи за рішенням дошкільнятами завдань «відкритого» типу: слід надати дитині можливість для пошуку «правильного» рішення. У разі виникнення труднощів потрібно дати додатковий час для роздумів, лише побіжно підтримуючи інтерес до виниклої проблеми. Дітям пропонувалося виконати такі завдання як: «Що спільного між...?», «Де це можна застосувати...?», «На що це схоже?», «Добре-погано» тощо.

Методи роботи на другому етапі:

Вправління. Діти виконували роботи, пригадуючи та обговорюючи розповідь-показ дорослого. Удосконалення прийомів роботи з різними матеріалами: поєднання деталей, досягнення переднього та заднього плану в об'ємній композиції.

Перегляд виконаних робіт є важливою умовою творчого зростання дитини. Важливо не акцентувати на недоліках виконаного, а запропонувати шляхи покращення, варіанти щодо розкриття образу.

Спільна гра з виконаними роботами. Є гарним методом закріплення зробленого, визнання його функціональності. Гра може розпочатися на заняття, а продовжуватися у вільних заняттях дітей, у розвагах, на прогулянці.

Тематика робіт на другому етапі «Осінній букет» (адаптована техніка об'ємного художнього конструювання); «Будиночок для зайчика» (з використанням готових модульних матеріалів та декоруванням створеного); листівка найкращому другу (з елементами об'ємного конструювання з паперу). Для старших дошкільників ЕГ та дітей молодшої групи було проведено спільну «Мистецьку майстерню», де діти прикрашали групову кімнату малюків.

Важливу роль щодо розвитку творчої активності дошкільників відіграють такі форми роботи, які спрямовані на виявлення їх особистісних можливостей, підтримки бажання самостійно зробити якусь творчу роботу. Зважаючи на вік дітей, слід особливу увагу звернути на той аспект, що старші дошкільники ще не здатні тривалий час працювати над надто складним для них образом. Також значною мірою гальмує інтерес дошкільника до творчої роботи непевненість у своїх виконавських можливостях. Саме тому слід організовувати роботу з опорою на попередньо сформовані уміння дітей у галузі художнього конструювання та на дотримання етапів проведення цієї роботи.

Третій, *творчо-підсумковий етап*, мав на меті активізацію творчих можливостей старших дошкільників на основі вже набутих ними умінь дитячого дизайну (художнього конструювання). В основу роботи на цьому етапі було покладено спільні форми роботи дітей (фронтальна та підгрупова) над загальною тематикою «Осінь стукає у двері». Головним спрямуванням такої роботи було дизайнерське переобладнання групової кімнати (за участі вихователів та, частково, - дітей КГ). Дошкільники КГ допомагали у створенні малюнків осінньої тематики, створювали та розвішували гірлянди з різнокольорового осіннього листя.

Методи, які використовувалися на третьому етапі експериментальної роботи:

- 1) створення роботи за уявою;
- 2) показ кращих дитячих робіт з тематики;
- 3) виконання творчого завдання; нагадування;
- 4) створення композиції тощо.

Підсумковою формою роботи з формування у дітей умінь у галузі художнього конструювання є виставка дитячих робіт, присвячених осінній тематиці та подальше обговорення з дітьми виконаних робіт щодо визначення їхнього відношення до обраної тематики циклу занять, з'ясування того, що сподобалося дітям з тематики занять, які творчі роботи вони стали виконувати із більшим задоволенням і завдяки чому.

При проведенні виставки дитячих робіт (як підсумкової форми роботи) нами використовувалися такі методи, як: аналіз дитячих робіт, бесіда щодо проведеної роботи, заохочення, стимулювання.

Світлини дитячих робіт, кращі моменти з перебігу проведення експериментальної роботи було розміщено на сайті садочка. Батьки вихованців старшої групи ознайомилися із виставкою робіт. Вони висловлювали думку, що слід більше уваги приділяти проведенню різноманітних форм художньо-естетичної роботи. Батьки вказали на те, що спільна колективна діяльність дітей, цікаві завдання та форми роботи безперечно надали гарні результати щодо творчих проявів їхніх малят.

Таким чином, у даному підрозділі було надано характеристику експериментальної програми, яка дозволила підвищити ефективність умов розвитку творчої активності старших дошкільників засобами художнього конструювання. Її реалізація відбувалася у двох напрямках роботи (з дітьми 6-7 років та вихователями), містила ряд спеціально розроблених форм роботи та відповідних методів роботи.

3.3. Оцінка ефективності організаційно-педагогічних умов формування у дітей старшого дошкільного віку творчої активності засобами художнього конструювання

Після завершення експерименту слід переконатися в ефективності визначених та запроваджених організаційно-педагогічних умов розвитку творчості у дітей 6-7 років, правильності добору етапів та форм художнього конструювання, вибору тематики робіт, які пропонувалися дітям.

З тим, було проведено контрольний етап експерименту, у процедурі якого ми застосовували ті ж методики діагностики, що й на констатувальному етапі.

Розглянемо, які порівняльні результати ми отримали. Так, за результатами проведено повторно *індивідуальної бесіди* з дошкільниками обох груп експерименту встановлено, що діти ЕГ збільшили рівень уподобань щодо занять художнім конструюванням. Вже 85% дітей цієї групи (яких попередній етап надав 65%) вказали на те, що їм подобаються такі заняття, вони відчувають інтерес до того, що запропонує їм вихователь, над чим можна творчо попрацювати.

Нам було важливо з'ясувати, наскільки цей вид діяльності подобається малятам, спонукає їх до включення в роботу на заняттях у садку та вдома. Для дошкільників КГ зміни в уподобаннях були незначними. З тим, що вони люблять заняття дитячим дизайном (художнім конструюванням), вказало 70% респондентів, яких попередньо в опитуванні біло 65%. Також незначною мірою змінилися відсоткові показники в КГ, які стосувалися визначення бажань дітей займатися цим вдома самостійно або за допомоги батьків (збільшено на +5%).

За результатами цієї бесіди з'ясовано, що в ЕГ діти розширили спектр своїх образних уподобань у поробках. Так, малята цієї групи стали більшу зацікавленість втілювати сміливі ідеї стосовно казкових персонажів, композиційних робі, які виконувалися спільно з іншими дітьми, а також на

основі поєднання природного матеріалу з викидним або ціпким папером. Діти ЕГ зазначили, що у роботах їм подобається «робити щось не таке, як у інших» (Настя Д.). У роботі з папером діти більшою мірою стали звертати увагу на конструювання об'єктів, а не площинних робі.

Також ми з'ясували, що 75% дошкільників цієї групи з більшим задоволенням стали використовувати зроблені ними вироби у власних та колективних іграх. Опитувані малята ЕГ сказали, що вони з більшим інтересом займаються спільними видами робіт, коли їхня думка урахована. У той же час, дошкільники КГ не визначили у власних відповідях збільшення зацікавленості зміною інтересів до тематики робіт, форм їхньої участі щодо створення поробок (самостійно, з товаришами, колективно) тощо. Діти цієї групи експерименту вказали, що більш за все вони люблять займатися конструюванням у садочку, «бо це більш цікаво» (Данило К.). такі відповіді надало 77% респондентів КГ. Зтим, що працювати над конструюванням удома краще, погодилося лише 6% дітей цієї групи, решта малят не надала відповіді взагалі.

За результатами повторно проведеної *колективної бесіди з дітьми* з'ясовано, що у опитуваних ЕГ значно змінилося ставлення до участі в заняттях продуктивною діяльністю. Вже 80% старших дошкільників ЕГ стверджувально відповіли на це питання, тоді як в КГ з цим погодилося лише 55% респондентів, і цей показник залишився практично незмінним у порівнянні з опитуванням на попередньому, констатувальному, етапі.

Дошкільники ЕГ вказали на те, що їм було цікаво займатися колективними видами робіт, найбільше враження на них справили ті види роботи, які найбільшою мірою змінювали середовище. Це стосувалося тих видів конструювання (як дитячого дизайну, де ми застосовували змінні декоративні матеріали та великі блочні модулі). Це ствердило нас у думці, що дітей зацікавлюють такі види роботи, які мають незвичний підхід, характер роботи, а також її новітній образний план та незвичні для дітей матеріали (переважно, це стосується декоративних елементів роботи).

Наші думки були підтверджені результатами повторно проведеного спостереження за характером роботи дітей. З'ясовано, що 78% малят ЕГ працювали більш вдумливо, самостійно, прагнучі до повного завершення роботи, у тому числі – щодо визначення творчого образу роботи. Проте, досліджувані з КГ працювали лише за вказівкою дорослого, їх роботи відрізнялися репродуктивністю, переважна більшість із виконаного залишалася із незакінченим образом твору.

Ми визначили, що дошкільники ЕГ більше здатні до пошуку нестандартних рішень, вміють звертатися за консультаціями до дорослого, проте такі звертання вже були спрямовані на знаходження спільної творчої позиції, обговорення варіантів роботи. Для робіт та характеру діяльності малят КГ все ще була притаманна репродуктивність, серед кращих робіт дітей лише частково визначалися такі, що продукували власну художню позицію. Лише 8% дітей КГ змогли примінити доцільно запропоновані їм новітні матеріали для роботи.

Вихователі садочка, які брали участь у нашому експерименті, при проведенні повторних методик засвідчили важливість проведення роботи щодо залучення дітей 6-7 років до занять художнім конструюванням. Педагоги вказали на те, що даний вид продуктивної діяльності, дитячий дизайн, має потужні можливості щодо творчого розвитку дитини. Важливо створювати ефективні умови для роботи дітей, добирати цікаву тематику роботи, обов'язково дотримуватися етапів її проведення.

Результати застосованих методик з дітьми 6-7 років надано у табл. 3.1., яка визначає у відсотках компонентирозвиненості творчої активності дітей 6-7 років засобами художнього конструювання, а також динаміку розвитку означених компонентів в експериментальній і контрольній групах (табл. 3.1):

Таблиця 3.1.

**Розподіл дітей 6-7 років за рівнями розвиненості творчої активності
у їхніх заняттях художнім конструюванням
(на етапі контрольного зрізу експериментального дослідження)**

Рівні	Структурні компоненти												Усього			
	когнітивний				мотиваційний				операційно-практичний							
	До експ-ту		Після експ-ту		До експ-ту		Після експ-ту		До експ-ту		Після експ-ту		До експ-ту		Після експ-ту	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Високий	26	33	50	36	41	48	55	50	18	33	30	38	28	38	48	41
Середній	48	41	40	40	26	33	20	29	26	26	18	21	33	33	25	32
Низький	26	26	10	24	33	19	25	21	56	41	52	41	39	29	27	27

З даних таблиці визначається, що запроваджена нами експериментальна програма надала відчутні позитивні результати, що простежується при аналізі кількісних результатів стосовно кожного критерію (проаналізованого в усіх групах експерименту).

Ми можемо констатувати, що для дітей ЕГ відчутні результати досягнуто в таких рівнях розвиненості творчої активності дітей, як високий та низький. Перерозподіл щодо цього дітей засвідчує суттєве зменшення тих, хто не визначав активність у процесі художнього конструювання й одночасне збільшення кількості малюків, які збільшили означену активність по завершенню нашого експерименту. У той же час, у КГ відбулися несуттєві зміни рівневості, які пояснюються продовженням педагогічної роботи вихователів з дітьми на заняттях продуктивними видами роботи.

Таким чином, аналіз отриманих результатів контрольного етапу експерименту переконливо довів правильність обраних умов організації роботи з творчого розвитку дітей у заняттях художнім конструюванням.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

У даному розділі було представлено програму формувального етапу експериментальної роботи щодо розвитку творчої активності дітей 6-7 років засобами художнього конструювання, розкрито перебіг експерименту на цьому етапі, надано отримані результати.

Для розробки програми роботи ми використовували низку дидактичних принципів, а також такі принципи, що відносяться до організації художньо-естетичної діяльності. Ми визначили та теоретично обґрунтували три найбільш суттєві педагогічні умови організації роботи щодо розвитку творчої активності дітей 6-7 років та поклали їх в основу нашої експериментальної роботи. Вона проводилася у двох напрямках – зі старшими дошкільниками та з педагогами садка.

З початком роботи ми ознайомили вихователів садка з її перебігом, надали необхідні методичні матеріали, які вони, за нашим проханням, застосовували у роботі з дітьми. З тим, щоб підвищити рівень їхньої компетентності у питанні творчого розвитку дитини, було проведено методичний семінар для педагогів з елементами презентації, яка стосувалася розкриття сучасних підходів до розвитку творчості у дітей. Психолог садка, за нашим проханням, провів інтерактивну лекцію для педагогів стосовно визначення психологічних засад творчості.

Розробка форм та методів роботи з дітьми здійснювалася за основі парціальної програми творчого розвитку дошкільників «Радість творчості». Загальною тематикою нашої програми була «Зустрічаємо золоту осінь». Використовували три види дитячого художнього конструювання – об'ємне, площинне та площинно-об'ємне. Усі питання, які вирішувалися в експериментальній роботі, основні моменти щодо участі дітей ЕГ у програмі висвітлювалися на інтернет сторінках сайту ЗДО.

Робота з дошкільниками проводилася у три взаємопов'язаних етапи – ознайомчому, продуктивному та творчо-підсумковому. У процедурі роботи з

дітьми використовувалися наступні форми та методи роботи: творча майстерня, міні-концерт на осінню тематику, цільові прогулянки, вправління, перегляд робіт та їх аналіз, спільна гра з виконаними роботами, створення роботи за уявою; показ кращих дитячих робіт з тематики; виконання творчого завдання; нагадування; створення композиції тощо.

Так, суттєво зросли відсоткові визначення за когнітивним критерієм сформованості самостійності у малюків, що є свідченням збагачення їхнього досвіду у даній сфері. Розуміння дошкільниками технологічних основ майбутнього роботи, визначення майбутнього алгоритму роботи без сторонньої допомоги дозволяє пришвидшити «проходження» етапів за зразком, коментарем, оскільки самі діти здатні до визначення їхньої логіки.

У той же час, за даним критерієм у КГ відсоткові визначення на високому рівні його забезпеченості стали навіть дещо нижчими, що можна пояснити тематикою робіт, яку пропонувала вихователь дітям (вона могла бути недостатньо цікавою для малюків), технологічною складністю робіт тощо. Ми звернули увагу при аналізі результатів, що у КГ також не змінилися відсоткові показники стосовно низького рівня самостійності за когнітивним критерієм, за двома іншими критеріями теж не надто суттєво.

Для організації роботи з конструювання та художньої праці (на основі дитячого дизайну) для дітей КГ не відбулося суттєвих змін у характері їхньої роботи (з репродуктивного до творчого); незначними виявилися й чисельні дані стосовно мотивації дітей на творчі роботи, оскільки малята відчувають невпевненість у своїх силах. Тематика робіт, яку пропонує вихователь, стосується переважно конструювання споруд або фігурок тварин, що вже добре відомо дітям та не викликає у них інтересу.

Проведені повторно діагностичні методики з дітьми та вихователями переконливо довели правомірність проведеної нами роботи, правильність обрання умов оптимізації роботи з розвитку творчої активності у дітей 6-7 років засобами художнього конструювання.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного наукового дослідження ми прийшли до таких висновків:

За першим завданням нами розкрито теоретичні основи проблеми творчої активності та обґрунтовано даний процес стосовно дітей 6-7 років.

З'ясовано, поняття «творчість», «активність», «творча активність» у більшості випадків вживаються як тотожні або взаємодоповнюючі. Разом з тим категорія активності за своїм змістом є більш широкою, ніж творча активність, так як активність проявляється не тільки у творчості, але й інтенсивної діяльності, праці, навчанні, громадському житті, грі, спорті тощо. Творчість, в свою чергу, вже передбачає наявність активності.

Поняття «творчість» і «діяльність» не рівноцінні один одному. Творчість – не вид діяльності, а її властивість, ступінь творення (В.Ф. Овчинніков). Творчість – це вища форма вияву активності людини; складний розумовий процес, що пронизує різні види діяльності і забезпечує їх нову, більш високу якість. У результаті творчої діяльності людей створюються нові оригінальні продукти, що мають соціальну значимість. Синонімами творчості часто виступають такі поняття, як творча діяльність, продуктивна діяльність, творче (продуктивне) мислення, творча активність, творча уява.

Творча активність – це інтегральна якість особистості, виявляє і проявляє себе у продуктивній діяльності. Вона характеризується вмінням (і бажанням) дитини самостійно, ініціативно шукати і засвоювати необхідні знання і вміння, застосовувати їх у нових нестандартних ситуаціях; вирішувати постійно ускладнюються завдання, а також здатністю дитини ставити мету, пропонуючи самі несподівані, оригінальні способи її реалізації.

На основі вивчення наукової літератури нами визначено, що *творча активність дитини старшого дошкільного віку* є якістю особистості, що визначається з урахуванням вікових особливостей дитини щодо можливостей

засвоєння нових творчих ідей і технологій і перенесення їх в різні життєві або творчі ситуації.

За другим завданням надано сутнісну характеристику художнього конструювання. Воно є видом діяльності, в якому діти, створюючи різні образи, не лише відтворюють їх структуру, а й виражають своє ставлення до них, передають їхній естетичний характер за допомогою кольору, фактури, форм. Іншим визначенням художнього конструювання, загальноприйнятим у мистецькій практиці, є дизайн. Відповідно до дитячої художньої практики заняття дітей художнім конструюванням має назву дитячого дизайну (за Г.М. Пантелеєвим). Художнє конструювання або дизайн є своєрідним методом проектування предметного середовища. Художнє конструювання залучає особистість до творчої діяльності із засвоєння об'єктів конструктивної творчості. У заняттях художнім конструюванням діти використовують наступні види матеріалів: картон, папір, деревину, природний матеріал (шишки, жолуді, соломку, кору, кукурудзяні качани, кісточка персика тощо), непридатного матеріалу (котушок, коробок, пластикових побутових виробів, одноразового посуду тощо) з використанням хутра, пір'я, обрізків тканини тощо

За третім завданням розробили критерії та показники розвиненості творчої активності старших дошкільників засобами художнього конструювання, якими є: емоційний критерій з показниками: естетична значущість роботи; вияв інтересу до включення в художньо-конструктивну діяльність; щирість та безпосередність переживань, пов'язаних із виконанням творчої роботи; мотиваційний критерій з показниками: наявність потреби в заняттях перетворювальною діяльністю, бажання виразити себе у даному виді творчої діяльності; творчо-діяльнісний критерій з показниками: вияв самостійності задуму; наявність оригінальних елементів або виконання завдання по-своєму; швидкість реакцій, винахідливість у діях, гнучкість; сформованість технічних навичок і умінь художнього конструювання

Перевірка цих критеріїв за показниками здійснювалася за використанням

наступних методів діагностики дітей 6-7 років: індивідуальну та колективну бесіди з дітьми; три методики, запропоновані дослідниками Ю.М. Рюміною та О.М. Дяченко; спостереження за характером і специфікою занять дітей старшого дошкільного віку художнім конструюванням; тест П. Торренса «Вивчення гнучкості побудови графічного образу»; методика «Моделювання експериментальних ситуацій» (В.У. Кузьменко).

У результаті проведеної експериментальної роботи з дітьми було виявлено у них три рівні розвиненості творчої активності – високий, середній та низький, надано характеристику кожного із цих рівнів. Було визначено три рівні розвиненості творчої активності старших дошкільників у процесі занять художнім конструюванням. Дітей з низьким рівнем виявилось 39% (ЕГ) і 29% (КГ). Середній рівень розвиненості творчої активності старших дошкільників нараховував 33% (ЕГ) і 33% (КГ) старших дошкільників. До високого рівня належало 28% (ЕГ) і 38% (КГ) вихованців старшої групи.

За четвертим завданням ми дослідили стан практики закладу дошкільної освіти щодо ефективності проведення роботи з розвитку творчої активності у дітей старшого дошкільного віку у процесі їхніх занять художнім конструюванням. Задля цього було запроваджено ряд діагностичних методик, що дозволило з'ясувати стан практики закладу дошкільної освіти та виявити чинники впливу на ефективність процесу розвитку творчої активності у дітей старшого дошкільного віку засобами художнього конструювання.

Для цього ми використовували наступні методи: спостереження за педагогічною діяльністю вихователя щодо використання ним методів, прийомів і засобів забезпечення творчої активності дітей старшого дошкільного віку в процесі художнього конструювання; анкетування вихователів ЗДО; аналіз робіт дітей старшого дошкільного віку з конструювання: обстеження матеріальної бази (предметно-розвивального середовища) старшої групи садочка.

Результати спостереження та анкетування педагогів ДНЗ свідчать про їхню слабку орієнтованість на розвиток творчості дітей, що виявляється в переважаючому використанні репродуктивних методів навчання, недооцінці різновидів робіт дітей творчого характеру та динаміці їх ускладнення; невмінні встановити раціональне співвідношення між репродуктивною та творчою діяльністю дітей. Педагоги недостатньо приділяють уваги розвитку творчої активності дітей при підготовці їх до шкільного навчання.

Предметно-розвивальне середовище не задовольняє вимоги щодо творчого розвитку дітей в його різних видах та функціональних призначеннях. Так, діти не мають можливості займатися творчою роботою на майданчику, в холодну пору року. Матеріал розвивального середовища обмежений в асортименті, не часто змінюється за видами.

За п'ятим завданням ми розробили експериментальну програму з формування творчої активності в дітей старшого дошкільного віку засобами художнього конструювання та надали результати її запровадження.

Нами, на основі аналізу стану практики закладу дошкільної освіти, виявлено та теоретично обґрунтовано умови розвитку творчої активності старших дошкільників засобами художнього конструювання, якими є:

- 1) використання потенціалу занять з художньої праці щодо розвитку творчої активності у дітей в художньому конструюванні;
- 2) забезпечення загальних методичних основ організації дитячого художнього конструювання;
- 3) створення предметно-розвивального середовища для занять дітей конструюванням та розвитку щодо цього їхньої творчої активності.

За результатами проведеної експериментальної роботи стосовно дітей ЕГ зросли кількісні показники відносно високого та середнього рівня творчої активності. Такі позитивні зміни відбулися у результаті дотримання методики та етапності у роботі з художнього конструювання, підвищення мотивації дітей до цікавих занять.

Значної ефектності роботі надала реалізація третьої організаційно-педагогічної умови, яка стосувалася використання потенціалу середовища для занять конструюванням. За мотиваційним критерієм, в ЕГ відсоткові зміни становлять +15%, тоді як в КГ таке збільшення кількісних показників є в межах 4%. Саме у цій групі заняття продовжували проводитися педагогом за незначної зацікавленості малят роботою, без забезпечення гарною та цікавою наочністю, постановкою мотивуючих завдань тощо.

У результаті проведеної формувальної роботи відбулися якісні та кількісні зміни в рівнях творчої активності старших дошкільників засобами художнього конструювання: для експериментальної групи: високий рівень складає 48% (до експерименту – 28%), середній рівень – 25% (до експерименту – 33%), до низького рівня було віднесено 27% (до експерименту – 39%). У той же час, діти КГ практично не набули в творчості у конструюванні. Лише 41% дітей КГ визначили цю особистісну якість (на попередньому етапі – 38%), дітей середнього рівня самостійності по закінченню експерименту залишилося 32% (було 33%) й 27% дошкільників визначили низький рівень самостійності, яких раніше було 29%.

Так важливість проблеми підвищення рівня педагогічної компетентності у цьому питанні визнало 75% вихователів у порівнянні з 55% на констатувальному етапі. Необхідність удосконалення знань у галузі художнього конструювання визначено з анкет 80% педагогів ЗДО, яких на попередньому етапі було виявлено лише 65%.

Зіставлення отриманих результатів формувальної експериментальної роботи з показниками розроблених нами критеріїв оцінки ефективності процесу виховання самостійності у старших дошкільників засобами художнього конструювання підтвердили правомірність сформуваної гіпотези.

Проведене нами дослідження не вичерпує глибини обраної проблеми. Подальші дослідження будуть пов'язані із розвитком творчої активності у старших дошкільників у різних видах художньо-продуктивної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белая Е. Б. Подготовка студентов факультета дошкольного воспитания к работе с детьми 5-7 лет по организации эстетической среды средствами художественного конструирования: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (по областям и уровням образования)». Москва, 2000. 18 с.
2. Белькова А. Н. Развитие творчества старших дошкольников в совместной деятельности: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (гуманитарные и естественные науки, уровень начального образования, дошкольное образование)». Санкт-Петербург. 2013. 24 с.
3. Бердяев Н. А. Творчество и объективация / сост. А. Г. Шиманский. Москва: Экономпресс, 2000. 332 с.
4. Биля И. Детская творческая конструкторология. Психология творческого конструирования в детском возрасте. – LAPLAMBERT Academic Publishing. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.more-books.ru 410 с. – Назва з екрана.
5. Біла І. М. Психологія творчого конструювання у дошкільному віці: автореф. дис. ... докт. психол. наук. 19.00.07 «педагогічна та вікова психологія». Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, Київ, 2012. 39 с.
6. Богоявленская Д. Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества. Москва: Изд-во МГУ, 1983. 176 с.
7. Венгер Л. А. Педагогика способностей. Москва: Знание, 1973. 96 с.
8. Ветлугина Н. А. Эстетическое воспитание в детском саду. Москва: Просвещение, 1978. 254 с.
9. Власова В. Г. Формування естетичного ставлення молодших школярів до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 теорія та методика виховання. Київ. 2019. 216 с.

10. Волкова В., Рогова О. Особливості прояву творчої активності в старших дошкільників. *Науковий вісник Мелітопольського ДПУ. Серія: педагогіка*. 2016. №2 (15). С. 55-59.
11. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психол. очерк: кн. для учителя. Москва: Просвещение, 1991. 90 с.
12. Галямова Э. М. Развитие творческой активности младших школьников в процессе художественного конструирования: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 : «Общая педагогика, история педагогики и образования». Москва, 2004. 21 с.
13. Гедвілло О. І., Федосюткіна О. В. Художньо-конструкторська діяльність як основа формування елементів дизайнерського мислення. *Збірник наукових праць студентів Харківської академії дизайну*. 2010. №3. С. 141-148.
14. Григорьева Г. Г. Развитие дошкольника в изобразительной деятельности: учеб. пособие для студентов. Москва: Академия, 1999. 344 с.
15. Данилов М. А. Воспитание у школьников самостоятельности и творческой активности в процессе обучения. *Советская педагогика*. 1961. №8. С. 32-42.
16. Державний Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція) [Електронний ресурс]. URL: <http://osvita.kr-admin.gov.ua>
17. Дронова О. Через красу до творчості. *Дошкільне виховання*. 2004. № 4. С. 18-19.
18. Ершова Л. В. Стремление к личностной значимости как фактор саморегуляции творческой активности старших школьников. Спец. 19.00.07 «педагогическая психология» Тобольск 2003. 31 с.
19. Естетичне виховання: енциклопедичний довідник. Київ: Мистецтво, 1988. 202 с.
20. Жейнова С. С., Курносова К. В. Проблема розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку. *Педагогіка формування*

- творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2016. Вип. 48 (101). С. 100-106.
- 21.Іщенко Л. В. Проблема формування творчої індивідуальності дітей дошкільного віку в сучасній педагогічній науці. *Освіта та розвиток обдарованої особистості.* 2015. № 5. С. 9-13.
- 22.Казакова Т. Г. Изобразительная деятельность и художественное развитие дошкольников. Москва, 1983. 112 с.
- 23.Калошина И. П. Структура и механизмы творческой деятельности. Москва: Изд-во Московского университета, 1983. 168 с.
- 24.Каньоса Н. Г. Теорія та технології розвитку дитячої художньої творчості дошкільників: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: Вид-во Зволейко Д. Г., 2015. 188 с.
- 25.Кардаш І., Дармошук Є. Сучасні підходи для формування творчої особистості дитини старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки.* 2017. 3 (58), вересень. С. 170-176.
- 26.Кириченко Н. Т., Науменко Т. І. Виховує мистецтво: активація творчості дошкільників засобами мистецтва: метод. посібн. Київ: Гроно, 1998. 99 с.
- 27.Ковальов О. Є. Методика викладання декоративного мистецтва у початковій школі: навч. посібник для вузів. Суми : Мрія, 1997. 204 с.
- 28.Коджаспирова, Г. К. *Словарь по педагогике (междисциплинарный): для учащихся, студентов, аспирантов, учителей и преподавателей вузов.* 2005. Ростов н/Д: Изд. центр «МарТ».
- 29.Козліна О. В. Уроки ручної праці у дитячому садку та початковій школі. Харків: Ранок, 2007. 64 с.
- 30.Комарова Т. С. Заняття изобразительной деятельностью в детском саду: пос. для воспитателей. Москва: Просвещение, 1981. 192 с.

31. Конструирование и детский дизайн: перспективно-тематическое планирование специально организованной деятельности детей дошкольного возраста. Минск: Новое знание, 2010. 96 с.
32. Копейкіна О., Долинна О. *Дошкільне виховання*. 2003. №7. С. 3-6.
33. Корчинова О.В. Декоративно-прикладное творчество в детских садах. Ростов-на-Дону: Феникс, 2002. 128 с.
34. Кузьменко В. У. Теоретичні основи проблеми розвитку індивідуальності дитини / за ред. С. Д. Максименка. *Наукові записки Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України*. Київ: Нора-прінт, 2004. Вип. 24. С. 194-205.
35. Куцакова Л. В. Занятия с дошкольниками по конструированию и ручному труду: авторская программа. Москва: Изд-во «Совершенство», 1999. 240 с. : ил.
36. Легка Ю. В. Виховання самостійності у дітей 6-7 років у процесі занять художнім конструюванням. Кваліфікаційна робота. Ніжин, 2019. 103 с.
URL:<http://lib.ndu.edu.ua/dspace/handle/123456789/1459>
37. Луценко І. Вплив способів організації дитячої діяльності та розвиток творчої активності дітей. *Науковий вісник Мелітопольського ДПУ. Серія: педагогіка*. 2016. №1 (14). С. 115-119.
38. Маркова Т. А. Воспитание трудолюбия у дошкольников: Кн. для воспитателей дет сада. Москва: Просвещение, 1991. 112 с.
39. Матвієнко С. І. Художня праця та основи дизайну: навч. посіб. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2016. 201 с.
40. Матвієнко С. І. Музично-ритмічна діяльність як засіб розвитку творчості у старших дошкільників. *Перспективні шляхи розвитку наукових знань* (частина II): матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції м. Київ, 26-27 січня 2019 року. Київ: МЦНД, 2019. С. 19-21.
41. Матвієнко С. І. Особливості використання основ дизайну у роботі з дошкільниками. *Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи*

- розвитку: Матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (25-26 квітня 2018 року): збірник тез. Бердянськ: БДПУ, 2018. Ч. 1. С. 224-226.
42. Матюшкин А. М. Загадки одаренности. Москва: Школа-Пресс, 1993. С. 46–48.
43. Масеев И. А. Эстетическая сущность художественного конструирования и его роль в формировании человека. Москва: Высшее техническое художественно-промышленное училище, 1964. 140 с.
44. Миронова Ю. П. Развитие творческой самостоятельности младших школьников в учреждении дополнительного образования детей: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01: «Общая педагогика, история педагогики и образования». Москва, 2019. 21 с.
45. Мухина В. С. Изобразительная деятельность ребенка как форма усвоения социального опыта. Москва: Просвещение, 1981. 240 с.
46. Носаченко Т. Б. Формування в молодших школярів конструктивних умінь у процесі навчання образотворчого мистецтва і художньої праці: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика трудового навчання»; НПУ ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2006. 22 с.
47. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному закладі / Г. В. Сухорукова, О. О. Дронова, Н. М. Голота та ін.; за заг. ред. Г. В. Сухорукової. Київ: Видавничий дім «Слово», 2010. 376 с.
48. Олексюк-Казо Л. М. Основи прикладної творчості: навч. посібн. Київ: НПУ ім. М. Драгоманова, 2006. 201 с.
49. Олійник О. М. Педагогічні можливості театралізованих ігор у формуванні творчої активності дітей старшого дошкільного віку. *Збірник наукових праць*. 2011. Вип. 7. С. 324-327.
50. Пантелеев Г. Н. Детский дизайн. Москва: Карапуз-дидактика, 2006. 192 с.
51. Парамонова Л. А. Теория и методика творческого конструирования в детском саду: уч. пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений Москва: Академия, 2002. 192 с.

52. Пісоцький О. П., Пісоцька Л. М. Проектування предметно-розвивального середовища у ДНЗ: навч. посіб. для студ. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2014. 57 с.
53. Платон. Собрание сочинений: в 4 т. Москва, 1994. Т. 3. С. 130, 136.
54. Пономарёв Я. А. Психология творчества и педагогика. Москва: Педагогика, 1976. 280 с.
55. Програма художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку «Радість творчості» / уклад. Р. М. Борщ, Д. В. Самойлик. Тернопіль: Вид-во «Мандрівець», 2013. 72 с.
56. Пухначева Е. Ю. Методика преподавания народного декоративно-прикладного искусства: Учебное пособие. Москва: МГУКИ, 2000. Ч. I. Педагогические основы. 128 с.
57. Пышьева Н. С. Развитие творческой активности старших дошкольников в процессе ручного труда: дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.07 «Дошкольная педагогика». Москва, 2009. 243 с.
58. Ржевцева И. Н. Территория детского сада: взгляд дизайнера. *Дошкольная педагогика*. 2006. №7 (июль-август). С. 38-40.
59. Роєнко Л. М. Прийоми стимулювання активності молодших школярів у предметно-перетворювальній діяльності. Київ: Либідь, 2001. 128 с.
60. Роменець В. А. Психологія творчості: навч. посібник. Київ: Либідь. 2001. 288 с.
61. Рудик Я. М. Суть та структура творчого потенціалу особистості. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 5. С. 50-58.
62. Рюмина Ю. Н. Педагогическая технология формирования творческой активности в процессе интеграции различных видов деятельности детей дошкольного возраста : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. : 13.00.07 «Дошкольная педагогика» Екатеринбург, 2003. 23 с.
63. Савенков А. Исследовательские методы обучения в дошкольном образовании. *Дошкольное воспитание*. 2005. №12. С. 3-12.

64. Семенов О. С. Теоретико-методичні засади формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі: дис. ... докт. пед. наук: спец. 13.00.08 «дошкільна педагогіка». Київ, 2017. 542 с.
65. Стражник Я. Експериментальне вивчення рівнів розвитку творчої активності старших дошкільників засобами художнього конструювання. *Освітні та культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір* / Збірн. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених. Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради (14 травня 2020 р.).
66. Стражник Я. Сутність поняття «творча активність дошкільника». *Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення* / Зб. матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції для молодих науковців, НДУ імені Миколи Гоголя, 30 квітня 2020 року.
67. Суржанська В. А. Розвиваємо творчі здібності. Харків: Основа, 2007. 112 с.
68. Тарловская Н. Ф., Топоркова Л. А. Обучение детей конструированию и ручному труду в малокомплектном детском саду: кн. для воспитателя дет. сада. Москва: Просвещение, 1992. 159 с.
69. Флёрина Е. А. Эстетическое воспитание дошкольников / под ред. В. Н. Шацкой. Москва: АПН РСФСР, 1961. 334 с.
70. Холоденко В. О. Сутність, зміст та структура творчої активності особистості. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2013. № 1. С. 84-88.
71. Цюпак І. М. Конструювання як складова дитячого дизайну. *Збірник наукових праць студентів Харківської академії дизайну*. 2010. №2. С. 67-73.
72. Шадриков В.Д. Познавательные процессы и способности в обучении. Москва: Просвещение, 1990. 142 с.

Додатки

Етапи конструктивної діяльності дітей дошкільного віку

1. *Конструювання за коментарем вихователя.* Вихователь по черзі показує конструкції деталей, демонструє прийоми їхнього виготовлення й з'єднання, порядок обробки виробу, використання за призначенням. Діти займаються репродуктивною діяльністю, відтворюють, копіюють дії вихователя.
2. *Конструювання за аналогією.* Після того, як діти під керівництвом вихователя виготовлять виріб, їм пропонується самостійно провести конструювання аналогічного до конструкції або складнішого, але подібного за конструкцією виробу.
3. *Конструювання за зразком.* Діти аналізують конструкцію зразка, з'ясовують, із яких деталей він складається, порядок і прийоми виконання окремих операцій, складання й обробки виробу. У даній формі навчання конструюванню забезпечується в основному пряма передача готових знань дітям. Це необхідний етап, у ході якого діти дізнаються про властивості матеріалу, оволодівають технікою конструювання.
4. *Конструювання за власним задумом.* Це вид конструювання на основі самостійного розгляду завдання на конструювання виробу, для виготовлення якого потрібно застосувати відомі дитині матеріали, інструменти й засвоєні раніше прийоми праці.
5. *Конструювання за умовами (для старших дошкільників).* Не даючи зразка й способів виготовлення, дітям задають лише умови, яким повинна відповідати композиція задуму і які, як правило, підкреслюють її практичне призначення.
6. *Конструювання в колективі з 2-4 осіб з розподілом обов'язків щодо створення конструкції і її втілення в матеріалі, випробування в дії* [39, с. 67].

**Бланк протоколу спостереження за характером і специфікою занять
дітей старшого дошкільного віку художнім конструюванням**

<i>Предмет</i> <i>Спостереження</i> <i>Форми роботи</i>	<i>Несподіваність</i> <i>використання</i> <i>предмета, надання</i> <i>йому функціонального</i> <i>або додаткового</i> <i>значення</i>	<i>Здатність</i> <i>досить</i> <i>швидко</i> <i>переходити</i> <i>з однієї</i> <i>категорії в</i> <i>іншу</i>	<i>Багатство і</i> <i>різноманітність</i> <i>ідей</i>	<i>Характеристика</i> <i>процесу</i> <i>допомоги, яку</i> <i>надає</i> <i>вихователь</i> <i>дітям при</i> <i>створенні</i> <i>роботи</i>
Заняття з ІЗО (архітектурне конструювання)				
Заняття художньої праці				
Самостійна конструктивна діяльність дітей				

Програма спостереження за характером, змістом та специфікою занять дітей старшого дошкільного віку художнім конструюванням

Мета: Практично вивчити особливості характеру та специфіки занять дітей старшого дошкільного віку художнім конструюванням у різних формах організації життєдіяльності.

Завдання:

1. Дослідити особливості характеру та специфіки праці обдарованих дітей старшого дошкільного віку в різних видах художньо-конструктивної діяльності як: архітектурне конструювання, художня праця, самостійна конструктивна діяльність дітей.
2. Виявити характер педагогічного керівництва заняттями дітей щодо збудження їх до проявів творчої активності.

Об'єкти спостереження: діти, вихователь.

Суб'єкти спостереження: експериментатор.

Предмет спостереження: самостійна художньо-конструктивна дітей старшої групи.

Вид спостереження: стандартизоване, природне, внутрішнє, невиключене.

Форма фіксації результатів спостереження: протокол.

Питання індивідуальної бесіди з дітьми старшого дошкільного віку щодо з'ясування їхнього інтересу та уподобань у галузі конструювання

1. Чи подобається тобі займатися конструюванням?
2. З яких матеріалів ти любиш конструювати:
 - ¾ Готового будівельного матеріалу;
 - ¾ Конструкторів (купованих);
 - ¾ Великих модулів;
 - ¾ Природного матеріалу;
 - ¾ Паперу
3. Що б хотів (ла) би створювати:
 - а) Нові марки машин;
 - б) Нові моделі телефонів;
 - с) Одяг;
 - д) Сувеніри;
 - е) Ляльки;
4. Де ти більше любиш конструювати – в садочку чи вдома?
5. Чи можеш ти створювати нові образи, а не такі, як запропонував вихователь?
6. Чи подобається тобі прикрашати речі?
7. Чим саме ти їх любиш прикрашати:
 - а) Блестинками;
 - б) Квітами;
 - с) Пластмасовими фігурками;
 - д) Іншим матеріалом
8. Чи є цікавою для тебе така робота?
9. Чи переглядаєш ти журнали, книжки з тим, щоб побачити цікаві роботи з конструювання?

Питання колективної бесіди з дітьми старшого дошкільного віку
щодо з'ясування особливостей проведення роботи з художнього
конструювання у дошкільному навчальному закладі

1. Чи цікаво проходять у вас заняття, на яких можна конструювати?
2. Вам подобається, як проводить такі заняття вихователь?
3. Чи обладнаний у групі куточок для занять конструюванням?
4. Чи багато там є матеріалів?
5. Чи хотіли б ви, щоб матеріалів для конструювання стало більше?
6. Чи конструюєте ви на подвір'ї в дитячому садку? Влітку? Взимку?
7. Які матеріали ви використовуєте для конструювання взимку?
8. Які роботи, що ви зробили, є найбільш цікавими?
9. Чи організовуєте ви виставки робіт?

Діагностика творчого мислення

Вивчення гнучкості побудови графічного образу

Тест, призначений для дітей 5-9 років, було запропоновано у 1962 році американським психологом П.Торренсом. В основі цього методу – здатність будувати різні зображення на основі повторювального графічного контуру.

Бланк тесту – стандартний аркуш паперу з намальованими в два ряди однаковими контурними зображеннями (по вісім у кожному ряду). Зображення можуть нагадувати краплі, кола, зигзаги тощо.

Інструкція. Використовуючи намальовані зображення, спробуй придумати й намалювати якнайбільше різних предметів і речей. Можна домалювати до фігурок будь-які деталі й поєднати фігури в один малюнок...

Час виконання завдання обмежений – 15-20 хвилин (залежно від загального рівня розвитку дітей).

Головний показник творчого мислення – кількість ідей, запропонованих дитиною. Підраховуючи їх, ми звертаємо увагу на кількість зображених предметних тем. Кожну нову тему оцінюємо балом. Підсумковий результат визначаємо за поданою таблицею, де подано дані для дітей п'яти, шести та семи років.

Оцінювання гнучкості побудови графічних образів

Рівень розвитку творчого мислення	5 років	6 років	7 років
Високий	4 і більше	5 і більше	8 і більше
Середній	2-3	3-4	6-7
Низький	0-1	1-2	1-5

Наприклад, дитина 7 років на основі кола намалювала: сонечко; три зображення обличчя (фас); голову в профіль; снігову бабу й зайчика, де коло відіграє роль тулуба; машинку, де кола – колеса; цифру «дев'ять». Такий показник для цього віку свідчить про низький рівень розвитку гнучкості побудови графічного образу.

Практичні завдання, спрямовані на визначення рівня сформованості у старших дошкільників основних показників творчості

Завдання 1. Використання предметів в іншій якості (за Ю.М. Рюміною).

Мета: виявити рівень сформованості у дітей основних показників творчості – швидкості, гнучкості, оригінальності, виявити широту категоризації.

Завдання: а) дошкільнятам пропонується перерахувати якомога більше варіантів використання знайомого за функціональним призначенням предмета (паличка для рахування); б) дітям пропонується вдосконалити знайомий предмет (паличка для рахування), який не може більше використовуватися за своїм функціональним призначенням.

Завдання 2. Домалюй фігуру. Мета: виявити рівень сформованості у

старших дошкільників такого показника творчості як оригінальність мислення, своєрідність у перетворенні даного. Матеріал: а) картки на кожен дитину з зображенням геометричної фігури або її елемента (О. М. Дяченко); б) картки на кожен дитину, на яких наклеєний клапоть тканини невизначеної форми і різної структури. в) кольорові олівці, фломастери. Завдання: дошкільникам пропонувалося домалювати, доповнити ті елементи, які були дані.

Завдання 3. Проблемна ситуація «Будиночок для принцеси». Мета:

визначити рівень сформованості у старших дошкільників швидкості, гнучкості та оригінальності мислення в процесі підбору варіантів рішень проблеми. Матеріал: стандартний пластиковий будівельний матеріал, штучний декоративний рослинний матеріал, декоративний матеріал (папір, фольга тощо), альтернативний будівельний матеріал (пластикові та паперові коробки, доступні для роботи дітей бляшанки тощо).

**Характеристика критеріїв відбору робіт з художнього конструювання
щодо виявлення рівня творчості дітей старшого дошкільного віку**

<i>Матеріал, що покладений в основу виконання роботи</i>	<i>Відповідність конструктивній технології</i>	<i>Новизна образу (відмінність від робіт інших дітей)</i>	<i>Деталізація художнього образу щодо його розкриття</i>	<i>Декоративні елементи</i>
<i>Папір звичайний (або картон)</i>	Дотримано / не дотримано	Повна/ Суттєва/ Практично відсутня	Повна/ Суттєва/ Практично відсутня	Наявність, доречність у створенні нового образу
<i>Великі та середні елементи викидного матеріалу</i>	Дотримано / не дотримано	Повна/ Суттєва/ Практично відсутня	Повна/ Суттєва/ Практично відсутня	Доречність у створенні нового образу
<i>Великі та середні елементи природного матеріалу</i>	Дотримано / не дотримано	Повна/ Суттєва/ Практично відсутня	Повна/ Суттєва/ Практично відсутня	Доречність у створенні нового образу

Анкета вихователя

Шановні вихователі!

Просимо Вас щиро відповісти на запитання анкети. Ваші відверті відповіді допоможуть у практичному вивченні проблеми розвитку творчої активності старших дошкільників засобами художнього конструювання з метою пошуку умов її удосконалення

- I. П.І.Б. (за бажанням)

 II. Ваша освіта
 III. Ваш педагогічний стаж років
 IV. Зазначте, будь-ласка, вікову групу ДНЗ, з якою Ви працюєте

БЛОК 1

1. Чи цікавить Вас проблема розвитку творчої активності дошкільників засобами художньо-конструктивної діяльності?
 а) так б) ні
2. Який рівень Ваших знань з даної проблеми?
 а) високий б) достатній в) недостатній г) низький
3. Якими є основні ознаки готовності дитини до шкільного навчання?
4. Які види особистісного розвитку дитини є найважливішими з огляду на підготовку її до школи?
5. Чи використовуєте Ви навчально-методичну літературу з цієї проблеми?
 а) так б) ні

БЛОК 2

6. Які види художньої праці Ви використовуєте в своїй роботі?
7. Які види художньої праці не використовуються на заняттях? Чому?
8. Які з перерахованих засобів Ви використовуєте найбільше у роботі з дітьми з художнього конструювання?
 ¾ типовий блочний матеріал;
 ¾ великі модулі;
 ¾ рослинний матеріал;

- ¾ папір різних видів,
- ¾ покидьковий матеріал,
- ¾ прикрашальні засоби синтетичного виробництва;
- ¾ Ваш варіант.....

9. Які елементи творчості Ви включаєте в структуру занять з художньої праці?
10. Які форми організації роботи дітей зі створення нових для них конструкцій виробів Ви використовуєте у власній діяльності:
- а) конструювання за коментарем вихователя;
 - б) конструювання за аналогією;
 - в) конструювання за зразком
11. Як забезпечений навчально-виховний процес необхідними навчальними засобами по проведенню занять художньо-конструктивного напрямку (фарби, пензлі, папір різних видів, покидьковий матеріал, прикрашальні засоби тощо)?
- а) добре б) задовільно д) незадовільно
12. За якими критеріями Ви визначаєте творчий характер робіт дітей?
13. Як ви відстежуєте динаміку ефективності роботи з формування у дітей інтересу до дизайнерської діяльності?
- а) з індивідуальних спостережень за діяльністю дітей;
 - б) із бесід з дітьми.
14. Які труднощі, пов'язані з організацією творчої діяльності дітей, Ви відчуваєте?

**Бланк протоколу спостереження за педагогічною діяльністю вихователя
щодо використання ним
методів, прийомів і засобів забезпечення творчої активності дітей
старшого дошкільного віку
в процесі художнього конструювання**

Предмет Спостереження Види занять	<i>Відповідність навчального матеріалу завданням художньо- естетичного розвитку дитини дошкільного віку</i>	<i>Використання специфічних методів і засобів мистецької діяльності</i>	<i>Ефективність педагогічних методів та прийомів, які використо- вуються на занятті</i>	<i>Види завдань, що визначає вихователь зادля підвищення творчої активності дітей</i>	<i>Прояви реакції дітей на вико рис- тання вихователем методів і засобів</i>
Архітектурне конструювання					
Художня праця					
Самостійна конструктивна діяльність дітей					

Програма спостереження за педагогічною діяльністю вихователя щодо використання ним методів, прийомів і засобів забезпечення творчої активності дітей старшого дошкільного віку в процесі художнього конструювання

Мета: Практично вивчити особливості використання вихователем методів, засобів та прийомів у роботі з художнього конструювання зі старшими дошкільниками щодо підвищення їхньої творчої активності.

Завдання:

1. Дослідити особливості педагогічної діяльності вихователя зі старшими дошкільниками щодо забезпечення творчої активності дітей в їхніх заняттях художнім конструюванням.
2. Виявити ефективність використання вихователем у роботі з дітьми старшого дошкільного віку педагогічних та специфічних мистецьких засобів, методів та прийомів на заняттях художнім конструюванням.

Об'єкти спостереження: вихователь, діти.

Суб'єкти спостереження: експериментатор.

Предмет спостереження: педагогічна діяльність вихователя.

Вид спостереження: стандартизоване, природне, внутрішнє, невключене.

Форма фіксації результатів спостереження: протокол.

Компоненти розвивального предметного середовища дошкільного навчального закладу, які використовуються для занять дітей художнім конструюванням

Компоненти розвивального предметного середовища	Функціональна роль (освітній напрям)	Можливості використання
<i>Кімната праці</i> (художньої, ручної), майстерня	Виховання працелюбності, естетичних почуттів, формування практичних трудових навичок, розвиток фантазії, інтересів	Виготовлення виробів з природного матеріалу, обладнання до трудової діяльності, занять та ігор, конструювання; створення моделей, ремонт та лагодження речей
<i>Художня студія / дизайн-студія</i> (може бути поєднана з картинною галереєю картинною галереєю)	Розвиток різних видів художньої діяльності й творчості у дітей	Комплексні тематичні заняття, виготовлення костюмів для свят, розваг, ігор, створення ілюстрацій до художніх та власних творів. Робота гуртків, студій
<i>Коридори, рекреації</i>	Забезпечення естетики побуту	Створення окремих куточків: казкових, ландшафтних, фольклорних